

บทที่ 2

ความหมายของคติชน

นักคติชนวิทยาชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงผู้หนึ่ง คือ ฟรานซิส ลี อุตลีย์ (Francis Lee Utley) กล่าวว่า ไม่ว่าใครก็ตามที่ได้ยินได้ฟังคำว่า “folklore” แล้ว จะทราบได้โดยสัญชาตญาณว่า คำนี้คืออะไร แต่หากจะให้อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจนแล้ว การอธิบายก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายนัก¹

อุตลีย์ได้พยายามอธิบายความหมายของคำนี้ และระบุว่า ในความคิดเห็นของเขาซึ่งเป็นนักวิชาการทางด้านวรรณกรรม ทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ เขาเสนอว่า folklore นั้นคือ “วรรณกรรมที่ถ่ายทอดไปในลักษณะของมุขปาฐะ” ซึ่งความหมายนี้ก็ต้องมีผู้ที่เข้าใจและใช้ได้ อย่างน้อยก็คือตัวเอง สำหรับผู้อื่นแล้ว คำจำกัดความแบบนี้ก็คงจะใช้ได้กับผู้ที่ต้องการศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรม และ การศึกษานิทานพื้นบ้านจากแง่ความเห็นทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ความเห็นของนักวิชาการแต่ละคนย่อมแตกต่างกันไปตามความเข้าใจของพวกเขาเอง เช่น เปาโล เด การ์วาเลียโอ – เนโต นักคติชนวิทยาชาวละตินอเมริกาผู้มีชื่อเสียงระบุว่า folklore เป็นสาขาหนึ่งของมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพราะเป็นการศึกษาพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของผู้คนในลักษณะที่เป็นศาสตร์ พฤติกรรมดังกล่าวนี้ถูกกำหนดลักษณะสำคัญ ๆ โดยการเป็นสิ่งที่ไม่รู้ที่มา เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการจัดให้เป็นระบบ และท้ายที่สุดคือ เป็นสิ่งที่เก่าแก่โบราณ มีบทบาทหน้าที่ และอยู่มาก่อนเหตุผล วัตถุประสงค์ของสาขาวิชานี้ก็คือ การค้นหาหลักฐานที่จะควบคุมการก่อรูป การจัดให้เป็นระบบ และการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ²

ส่วนอุตลีย์นั้นกลับมีความเห็นว่า ปัญหาอย่างหนึ่งของนักคติชนวิทยาอเมริกันก็คือการที่จะต้องแยก folklore ออกจากวิชามานุษยวิทยา ซึ่งนักวิชาการของยุโรปอาจจะไม่เข้าใจปัญหานี้ก็ได้ เขายกตัวอย่างคำว่า Volkskunde แล้วอธิบายว่าคนเยอรมันจะเข้าใจว่าคำ ๆ นี้ หมายถึงการศึกษาวัฒนธรรมของ Volk ของเยอรมนีและยุโรป ซึ่งเน้นที่ชาวชนบทและคนธรรมดาสามัญ ซึ่งจะสอดคล้องกับคำว่า folklore ไม่น่ามากนัก แต่คำว่า Völkerekunde นั้นกลับหมายถึง “ชาติพันธุ์วิทยา” หรือการศึกษาวรรณกรรมของผู้คนที่อยู่นอกทวีปยุโรป ซึ่งหมายรวมทั้งพวกที่มีอารยธรรมสูง เช่น จีน หรือ

ฮินดู และพวกที่มีวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งแล้ว เช่น พวกอินเดียนในภาคใต้ของอเมริกาหรือเม็กซิโก พวกที่อยู่ตามหมู่เกาะในตอนเหนือของนิวกีนิ และพวกพิกมีในแอฟริกา เป็นต้น และสำหรับสหรัฐอเมริกา นั้น นักวิชาการมักจะพูดกันอยู่เสมอว่า ไม่มีชาวชนบท หรือชาวนาที่ทำมาหากินกับไร่กันอย่างเดียวอยู่ในอเมริกาเลย³

สาเหตุที่ชาวอเมริกันมีความรู้สึกว่าเขาไม่มีกลุ่มชาวชนบท หรือเกษตรกรผู้ยากจนหาเช่ากินค่านั้น อัครลัทธิอธิบายว่าอาจจะเป็นเพราะความเคลื่อนไหวของชนชั้นเกษตรกรนั้นเป็นไปในระดับที่สูงขึ้น คือโครงสร้างทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสามารถแทรกซึมเข้าไปควบคุมและมีอิทธิพลต่อกลุ่มต่าง ๆ แต่ละกลุ่มอย่างทั่วถึง แม้ว่าการคิดเช่นนี้อาจจะเกินความจริงไปบ้างก็ตาม กลุ่มที่ไม่ได้รับอิทธิพลเลยจะมีอยู่น้อยมาก เช่น พวกนิโกรที่อยู่ตามชนบท พวกที่อาศัยอยู่แถบภูเขา และกลุ่มคนงานที่ใช้ชีวิตเร่ร่อน ดังนั้นประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมในเรื่องที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม นา และไร่ จึงไม่มีพื้นฐานที่แน่นอนเหมือนเดียวกับประเพณีในยุโรป เพราะได้สูญหายไประหว่างที่ผู้คนเดินทางอพยพเข้ามายังดินแดนใหม่เสียมาก อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ความเจริญของสังคมเมืองก็ได้กลืนวัฒนธรรมของชาวนาชาวไร่ไปเป็นจำนวนมากแล้ว⁴

การระบุว่า folklore คือ “วรรณกรรมที่ถ่ายทอดไปในลักษณะของมุขปาฐะ” ดูเหมือนว่าจะเป็นการแคบที่ได้รับการยอมรับค่อนข้างมากก็จริง แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาว่า คำจำกัดความแบบนี้จะเป็นการแยกข้อมูลบางประเภทออกไปเลย เช่น ดนตรี การพยากรณ์อากาศแบบพื้นบ้าน หรือการร้องรำทำเพลง เป็นต้น แต่จะกล่าวถึงความสามารถของมนุษย์ในด้านคติชนและวรรณกรรมเท่านั้น แต่ขณะนี้การศึกษาคติชนวิทยาได้ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมวัตถุ และวิถีชีวิตพื้นบ้าน มีการศึกษาสถาปัตยกรรมที่เป็นของพื้นบ้าน ของหมู่บ้าน และงานช่างฝีมือต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจะมีความสำคัญ และเป็นศูนย์กลางของข้อมูล แต่จำนวนข้อมูลคติชนที่ไม่ใช่วรรณกรรมก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และในขณะเดียวกัน ชนบทประเพณีและความเชื่อก็เป็นสิ่งที่จะละทิ้งเสียมิได้เช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากว่านักคติชนวิทยาสักคนหนึ่งจะจำกัดข้อมูลด้านคติชนของเขาไว้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน หรือเพลงที่ใช้ขับ ซึ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะแล้ว เขาก็ยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าได้ศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะหมดสิ้นแล้ว เพราะยังมีข้อมูลอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรม และมีการถ่ายทอดด้วยปาก เช่น สุภาษิต คำพังเพย ปริศนา ฯลฯ อยู่อีกมากมาย นอกจากนี้ยังมีศิลปะพื้นบ้าน ที่เป็นข้อมูลประเภทที่ไม่ใช่ถ้อยคำ และมีความเชื่อเก่าแก่

ดั้งเดิม ประเพณี งานฝีมือ และวิถีชีวิตพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับผู้คนและวัฒนธรรมย่อยที่เราเรียกว่า folk อีกด้วย

นอกจากนี้ บรรดานักวิชาการก็ยังมีความเห็นว่า ข้อมูลคติชนนั้นอาจไม่ได้ถ่ายทอดด้วยปากอย่างเดียว เช่น นิทานบางเรื่อง หรือเพลงบางเพลง ก็มีผู้แต่งขึ้นแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะที่เป็นทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะและลายลักษณ์ เช่น นิทานเรื่อง Little Red Riding Hood ของชาร์ลส์ แปร์โรลต์ (Charles Perrault) นักเล่านิทานชาวฝรั่งเศส ก็มีกำเนิดขึ้นในประเพณีปรัมปราและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน ด้วยการเล่าด้วยปากและการตีพิมพ์เผยแพร่ แต่เราก็เชื่อกันว่า นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทบใจผู้คนมาตั้งแต่สมัยโรมันยุค และยังคงมีอิทธิพลมาถึงปัจจุบันนั้น มีที่มาจากชนชั้นต่ำคือ นิรนาม และแต่งนิทานกับเพลงแบบมุขปาฐะโดยใช้สูตร (formula) และแก่นเรื่อง (theme) ที่ธรรมดาสามัญ ทั้งถ้อยคำที่ผูกเป็นเรื่องราว ทั้งคำร้องและทำนองดนตรี และถ่ายทอดนิทาน เรื่องราว และเพลงเหล่านี้ให้กับผู้สืบทอดประเพณีปรัมปราโดยตรง เขาเหล่านี้จะสร้างหรือแต่งข้อมูลขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลเหล่านี้ดีขึ้นหรือเสื่อมทรามลงไปก็ได้

นักวิชาการทั้งหลายได้อภิปรายและโต้แย้งกันถึงความหมายของคติชนและเนื้อหาสาระของคติชนวิทยาว่า ความหมายที่แท้จริงของคำนี้ควรจะเป็นอย่างไร เนื้อหาสาระควรประกอบด้วยอะไรบ้าง โดยที่พวกเขาพยายามรวบรวมหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้แล้วนำมาจัดให้เป็นระบบและเป็นแบบแผน แต่กระนั้นก็ยังมิมีข้อขัดแย้งอยู่นั่นเองว่า สิ่งใดควรยอมรับว่าเป็นคติชน สิ่งใดไม่ควรยอมรับ คือไม่มีใครกำหนดให้ตายตัวลงไปได้

อลัน ดันคิส กล่าวไว้ในหนังสือ The Study of Folklore ที่เขาเป็นบรรณาธิการว่า การที่เราจะให้คำจำกัดความของ folklore หรืออธิบายว่า folklore คืออะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควร เนื่องจากนักคติชนวิทยาและนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่างก็ให้ความหมายของคำ ๆ นี้ไว้อย่างหลากหลาย ต่างกันไปตามสาขาวิทยาการ เช่น นักมานุษยวิทยาก็จะให้ความหมายเป็นเชิงมานุษยวิทยา นักวรรณคดีก็จะอธิบายเน้นหนักไปในเชิงวรรณคดี นักคติชนวิทยาแต่ละชาติก็จะมีความคิดแตกต่างกัน หรือแม้แต่ชาติเดียวกัน ก็ยังมีความคิดไม่ลงรอยกันก็มี ซึ่งเราจะมองเห็นความแตกต่างนี้ได้อย่างชัดเจนใน Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend ของมาเรีย ลีช (Maria Leach) หน้า 398 – 403 ซึ่งมีการอธิบายความหมายอยู่ 21 ความหมาย ความหมายเหล่านี้จะทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสับสนได้ง่ายเพราะความหลากหลายนี้เอง

คันดิสเป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่สนใจในเรื่องการอธิบายความหมายของคำว่า folklore มาก เขาพยายามที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำ ๆ นี้ ด้วยการกำหนดเป็นหัวข้อขึ้นมาคร่าว ๆ โดยเริ่มด้วยการตั้งคำถามว่า folklore คืออะไร สรุปหัวข้อของคันดิสได้ดังนี้ คือ

folklore คืออะไร

folklore เกิดขึ้นได้อย่างไร

รูปแบบของ folklore เป็นอย่างไรบ้าง

folklore ถ่ายทอดได้อย่างไร

folklore ทำหน้าที่อะไร

นักคติชนวิทยา (folklorist) ศึกษา folklore อย่างไร ⁵

ความหมายของ folklore

เมื่อคำว่า folk-lore ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้ว บรรดานักวิชาการต่างก็พยายามให้ความหมายของคำ ๆ นี้ไว้ต่าง ๆ กัน ซึ่งแต่เดิมพวกนักวิชาการจะยึดถือความหมายจากหนังสือ 2 เล่ม คือ

1. Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend มาเรีย ลิซ เป็นบรรณาธิการ พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1949

2. The Study of Folklore อลัน คันดิส เป็นบรรณาธิการ พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1965

ความหมายของ folklore ในพจนานุกรมของลิซ มีถึง 21 ความหมาย ซึ่งถึงแม้ว่าจะได้จัดทำขึ้นเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ยังได้รับการยอมรับ การอ้างอิงกันอย่างแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน คันดิสเองก็อธิบายความหมายของคำนี้โดยอาศัยพจนานุกรมฉบับนี้เป็นหลัก

สถาบันคติชนวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยอินเดียนา (Indiana University Folklore Institute) ได้นำเอาความหมายของ folklore ในพจนานุกรมของลิซ หน้า 398 – 403 มาตีพิมพ์ซ้ำใน Journal of Folklore Research, Volume 33, Number 3, September – December 1996 หน้า 255 – 264 โดยตีพิมพ์เป็นรูปแบบเดิมคือ เรียงตามคำจำกัดความของนักวิชาการ 21 คน และเรียงชื่อนักวิชาการตามลำดับตัวอักษร

ผู้เขียนได้แปลและเรียบเรียงคำจำกัดความของ folklore ตามที่นักวิชาการแต่ละคนอธิบายไว้ ดังนี้ ⁶

ความหมายจากพจนานุกรมศัพท์ทัศน

โจนาส บาลีส (Jonas Balys) นักทัศนวิทยาและนักชาติพันธุ์วิทยา

ทัศนประกอบด้วยการสร้างสรรค์ตามแบบประเพณีปรัมปราของผู้คนทั้งในสมัยอารยธรรมและสมัยที่มีอารยธรรมแล้ว วิธีการสร้างสรรค์ก็คือใช้เสียงและคำมาประกอบกันเข้าเป็นรูปแบบร้อยแก้วและรูปแบบร้อยกรอง นอกจากนี้ก็ยังประกอบด้วยความเชื่อของคนพื้นบ้าน หรือความเชื่อโชคลาง ประเพณี และการแสดง การรำยรำ และการเล่นต่าง ๆ ซึ่งทัศนนั้นไม่ใช่เป็นแต่เพียงศาสตร์ที่เกี่ยวกับคนพื้นบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นศาสตร์พื้นบ้านและกวีนิพนธ์พื้นบ้านที่เป็นประเพณีเก่าแก่อีกด้วย

มารีอัส บาร์โบ (Marius Barbeau) นักทัศนวิทยาและนักมานุษยวิทยา

เมื่อใดก็ตามที่มีการร้องเพลงกล่อมเด็ก เมื่อใดก็ตามที่มีการขับบทเพลงสั้น ๆ การทนายปริศนา การออกเสียงคำยาก ๆ หรือคำพวน หรือการนับจำนวนอย่างคล่องจงเป็นจังหวะ ซึ่งจะนับกันในตอนที่เลี้ยงเด็กหรือสอนเด็กในโรงเรียน

เมื่อใดก็ตามที่มีการพูดคำคม สุภาษิต คำพังเพย การเล่านิทานคติ เล่านิทานเกี่ยวกับคนโง่ ทึ่ม เล่านิทานพื้นบ้าน หรือเล่าเรื่องในอดีตข้างกองไฟ

เมื่อใดก็ตามที่คนพื้นบ้านหันไปสนใจกับเพลงและการร้องรำ หรือหมกมุ่นอยู่กับการเล่นแบบเก่าแก่ หรือการเล่นสนุกบางอย่าง ซึ่งการเล่นเหล่านี้จะมีขึ้นในช่วงเทศกาล เช่น วันขึ้นปีใหม่ หรือเทศกาลรื่นเริงประจำปี

เมื่อใดก็ตามที่แม่สอนลูกสาวให้เย็บปักถักร้อย ทอผ้า ทำผ้าคลุมเตียง ขลิบริมผ้า หรืออบขนมพายแบบโบราณที่ถ่ายทอดกันมาจากอดีต

เมื่อใดก็ตามที่ชาวนาผู้ได้รับมรดกเป็นที่ดินจากบรรพบุรุษฝึกสอนให้ลูกชายทำการกสิกรรมด้วยวิธีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน หรือแนะวิธีดูดวงจันทร์และทิศทางลมเพื่อพยากรณ์ดินฟ้าอากาศในช่วงที่จะทำการกสิกรรม หรือในฤดูกาลที่จะทำการกสิกรรม

เมื่อใดก็ตามที่ช่างประจำหมู่บ้าน เช่น ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างทำรองเท้า ช่างทำถัง ช่างตีเหล็ก ช่างต่อเรือไม้ ฝึกสอนผู้ฝึกงานของเขาให้รู้จักใช้เครื่องมือต่าง ๆ ให้รู้วิธีเจาะรูเดียวและสวมเดียวต่อประกบวิธีขึ้นโครงบ้านหรือยุ้งฉาง วิธีเย็บรองเท้ากันหิมะ วิธีแกะสลักปลั้ว วิธีใส่เกือกม้าหรือตัดขนแกะ

เมื่อใดก็ตามที่มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ เขาวนปัญญา ทักษะ อุปนิสัยบางอย่าง และการปฏิบัติบางอย่างในอดีต ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าไปยังคนรุ่นใหม่ วิธีการถ่ายทอดก็คือการพูดให้ฟังหรือทำตัวอย่างให้ดู โดยไม่อ้างอิงหนังสือตำราหรือครูในโรงเรียน

นี่แหละ คือการที่เรามีคนคิดค้นในขอบเขตของมันเองอยู่ตลอดชั่ววนาตาปี คิดค้นนี้จะเป็นไปอย่างที่มีคนเคยเป็น มีชีวิตชีวาและเปลี่ยนแปลง พร้อมเสมอที่จะยึดถือและซึมซับเอาส่วนประกอบใหม่ ๆ เข้ามาในวิถีทางของมันอย่างเหมาะสม มันเป็นของเก่า ซึ่งอาจเทียบได้กับศิระระสีเทาหรือสีขาว ที่ลอยไปจากฐานที่อยู่เดิมของมันไปอย่างรวดเร็ว เพราะได้รับผลกระทบจากความก้าวหน้าและอุตสาหกรรมที่ใหม่ ๆ และทันสมัย มันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกับระบบตัวเลขที่เรียงกันเป็นชุด นอกจากนี้ยังเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผลผลิตที่ประทับตราและกับมาตรฐานที่เป็นสิทธิประโยชน์ด้วย

ในช่วงศตวรรษที่แล้วนั้น คนที่เรียนรู้เรื่องนี้ได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นประเพณีปรัมปราของพื้นบ้านเพื่อจำแนกและศึกษา เราเรียกคนเหล่านี้ว่า นักคิดค้นวิทยา พวกเขามีความพอใจและความถนัดในการที่จะเลือกศึกษาในสาขาต่าง ๆ และก็มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาที่ตนเลือกอย่างมาก ทยอยทีละคน บางคนก็เชี่ยวชาญในการศึกษานิทานพื้นบ้าน หรือเพลงพื้นบ้าน บางคนเชี่ยวชาญในงานฝีมือหรืองานช่าง บางคนเชี่ยวชาญในเรื่องการร้ายรำและการละเล่น และบางคนก็เชี่ยวชาญในเรื่องความเชื่อและประเพณี นักคิดค้นวิทยาเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะทำการค้นคว้าวิจัย โดยจำกัดขอบเขตของการค้นคว้าให้อยู่ในขอบเขตตามธรรมชาติของข้อมูลมากกว่าจะให้ขยายออกไป

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลอีกจำนวนมากที่จะละเลยเสียมิได้เลย นั่นก็คือข้อมูลทางศิลปะพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นบ้าน และแม้แต่การให้คำจำกัดความคำว่าคิดค้นเองก็ควรที่จะขยายออกไปให้ครอบคลุมถึงการสร้างที่อยู่อาศัย การแกะสลัก ศิลปะการปั้น งานโลหะ เช่น เหล็ก ดีบุก ผสมทอง ทองเหลือง เงิน ทอง เป็นต้น และยังมีประเพณีการทอผ้า และงานศิลปะเก่าแก่ในบ้านอีกด้วย แม้แต่หลักฐานที่เป็นเอกสารตัวเขียนและข้อมูลจากหอวัฒนธรรม ก็ควรจะเป็นข้อมูลคิดค้นที่มีจำนวนมากเท่า ๆ กับข้อมูลประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น สิ่งที่เป็นกิจกรรมของสมาคมอาชีพ โบราณ กิจกรรมของกลุ่มโรงงาน และของโรงเรียนที่สอนเฉพาะช่างหัตถกรรม นอกจากนี้ ประตูกี้ยังเปิดกว้างให้กับการศึกษาเปรียบเทียบพืชผลของคิดค้นทั้งหมดตลอดจนสาขาต่าง ๆ เพราะว่าคิดค้นเป็นสิ่งที่กำหนดวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของมนุษย์ ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน

วิลเลียม อาร์. แบสคอม (William R. Bascom) นักมานุษยวิทยา

ในการใช้คำศัพท์ทางมานุษยวิทยานั้น คำว่าคิดค้น หมายถึง นิทานปรัมปรา ตำนาน นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต ปริศนา บทกวีนิพนธ์ และรูปแบบของการแสดงออกทางศิลปะอย่างอื่นอย่างหลากหลาย โดยมีคำพูดหรือถ้อยคำที่เปล่งออกมาเป็นสื่อกลาง ดังนั้นเราจึงสามารถให้คำจำกัดความคำว่าคิดค้นได้ว่า หมายถึงศิลปะการใช้ถ้อยคำ บรรดานักมานุษยวิทยาต่างก็ยอมรับว่ามีกลุ่ม

บุคคลสำคัญอยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่านักคติชนวิทยา และให้ความสนใจในเรื่องของ ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะและหัตถกรรม เครื่องแต่งกาย แบบบ้านที่อยู่อาศัย และการประกอบอาหาร แต่เวลาที่คนเหล่านี้ศึกษาผู้คนในสมัยดั้งเดิมซึ่งอาศัยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วโลกนั้น พวกเขาจะนำเรื่องราวที่ศึกษาไว้อย่างหลากหลายนี้มาจัดเข้าเป็นกลุ่ม เป็นหัวข้อ และใช้ชื่อหัวข้อเหล่านั้นว่าวัฒนธรรมวัตถุ ศิลปะเกี่ยวกับการขีดเขียนและวาดภาพ ศิลปะการหล่อ การปั้น และการแกะสลัก เทคโนโลยีและ เศรษฐศาสตร์ การจัดการทางสังคม การจัดการทางการเมือง และศาสนา จากนั้นก็รวบรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นกลุ่มใหญ่ และเรียกว่าวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ยังมีส่วนสำคัญบางส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่อาจจะจัดเข้าไว้ในหัวข้อเหล่านี้ได้ และส่วนนี้เองที่แยกประเภทออกมาต่างหาก ซึ่งเรียกว่าคติชน คติชนทุกรูปแบบจะเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่บันทึกเป็นลายลักษณ์แล้วอย่างเห็นได้ชัด แต่คติชนจะไม่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์ แม้จะปรากฏอยู่ในสังคมของใครคนหนึ่งก็ตาม และมันมักจะคงอยู่ในสังคมที่ไม่มีการเขียนหนังสือ ลักษณะของคติชนที่เหมือนกับวรรณกรรม อีกอย่างหนึ่งก็คือ คติชนเป็นรูปแบบของศิลปะที่เกี่ยวข้องกับดนตรี การร่ายรำ ศิลปะเกี่ยวกับการขีดเขียนและวาดภาพ ศิลปะการหล่อ การปั้น และการแกะสลัก แต่จะต่างจากวรรณกรรมในแง่ของการใช้สื่อของการแสดงออกเท่านั้น

บี.เอ. บอตकिन (B.A. Botkin) นักคติชนวิทยา

ในวัฒนธรรมมุขปาฐะอันบริสุทธิ์อย่างแท้จริงนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นคติชนทั้งสิ้น ส่วนในสังคมสมัยใหม่นั้นถือกันว่า สิ่งที่แยกคติชนออกมาจากวัฒนธรรมส่วนที่เหลืออยู่ในสังคมก็คือ ความได้เปรียบในการถ่ายทอดองค์ประกอบที่มีผู้เรียนรู้ ความได้เปรียบนี้ทำให้เกิดจินตนาการอันกว้างขวางซึ่งได้ถ่ายทอดไว้ในประเพณี และประเพณีปรัมปรา ซึ่งการถ่ายทอดประเพณีปรัมปราที่เป็นมุขปาฐะไปเป็นลายลักษณ์ หรือการนำไปตีพิมพ์นั้น ไม่ได้ทำลายความถูกต้องแท้จริงของคติชนเลย แต่กลับช่วยทำให้มันมีชีวิตและแพร่กระจายไปตามกลางผู้คนที่ไม่ใช่เจ้าของเดิมของคติชนนั้น ทั้ง ๆ ที่เราจะพยายามจำกัดรูปแบบของคติชนนั้นด้วยซ้ำไป เพราะความทรงจำของคนพื้นบ้านจะถูกลืมเท่า ๆ กับถูกเก็บรักษาไว้ ถูกจำกัดและสูญเสียเสื่อมโทรมไปเท่า ๆ กับได้รับการถ่ายทอดและปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น ในลักษณะที่ประเพณีปรัมปรามุขปาฐะกับลายลักษณ์มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการหมุนเวียนของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการฟื้นฟูบทบาทสำคัญเช่นเดียวกับสิ่งที่ตกทอด ลักษณะพื้น ๆ และเรียบง่ายมีความสำคัญเท่ากับการศึกษาด้านวิชาการ ส่วนภาระหน้าที่ขั้นสุดท้ายยึดมั่นอยู่กับบรรณนิยมนส่วนรวม และการตัดสินใจ

ส่วนรวมของคนจำนวนมากมากกว่าของคนจำนวนน้อย ในกระบวนการของความทรงจำแบบสร้างสรรค์ ที่มีความสำคัญพอ ๆ กับความเป็นอัจฉริยะของบุคคลสักคนหนึ่งนี้ คลังสะสมวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งมีจำนวนมากมายมหาศาล ก็คือผลผลิตของความร่วมมือของนักขับเพลงพื้นบ้าน นักพูดพื้นบ้าน ผู้รวบรวมข้อมูล นักวิชาการ ผู้สอนศาสนา และศิลปินอาชีพ และผู้ตีความศิลปะ ซึ่งยังไม่ได้บรรยายออกมาในลักษณะของพื้นบ้าน และนั่นก็คือคำพูดของ แซนด์เบิร์ก (Sandburg) ที่ว่า “การเรียนรู้เรื่องของคนพื้นบ้าน” ของนักวิชาการนั้น เป็น “ภารกิจอันแสนหนัก” เลยทีเดียว

ภายในอาณาจักรแห่งการถ่ายทอดข้อมูลนี้ เราควรจะจำแนกคติชน กับสำนวนภาษาที่ใช้กันมาจนเคยชินออกเป็นหลาย ๆ ประเภทและหลาย ๆ ระดับ และจะต้องพิจารณาข้อมูลแต่ละประเภทหรือแต่ละรายการว่ามันมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของตัวมันเองอย่างไร สัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ในสังคม และภูมิหลังทางวัฒนธรรมอย่างไร เนื่องจากคติชนมีกำเนิดและเผยแพร่ไปในวิถีทางที่ต่างกัน ทั้งยังมีรูปแบบต่างกันอย่างมาก จำนวนข้อมูลอันมากมายมหาศาลและแกนกลางของคติชนที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านและเรื่องราวต่าง ๆ นั้นยังมีไม่มากเท่ากับที่ปรากฏในประเพณีและความเชื่อ (ถึงแม้ว่าเพลงพื้นบ้านและเรื่องราวพื้นบ้านต่าง ๆ นั้นจะมีลักษณะที่ดึงดูดใจและเต็มไปด้วยสีสันที่เห็นได้ชัดเจนกว่าก็ตาม) มาร์ธา วอร์เรน เบควิธ (Martha Warren Beckwith) กล่าวไว้ใน *Folklore in America*, 1931 หน้า 5 ว่า ประเพณีและความเชื่อเหล่านี้คือสิ่งที่นำไปสู่ “ระยะเวลาของความกดดันทางอารมณ์ในชีวิตของปัจเจกบุคคลในการที่จะมีความสัมพันธ์ต่อกลุ่ม นั่นก็คือ การเกิด สำเร็จการศึกษา บรรลุนิติภาวะ แต่งงาน ผังศพ” ซึ่งเป็นสิ่งที่คนมีการศึกษาและมีประสบการณ์ในชีวิตมีส่วนร่วมกับการศึกษาและด้วยประสบการณ์ ข้อมูลคติชนอีกแบบหนึ่งที่สำคัญและควรแก่การพิจารณาคือกลุ่มของนิทานปรัมปราที่เปรียบเสมือนภาพฝันหรือภาพหลอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเรื่อง “ความพิศวงในโลกที่ไม่อาจมองเห็นได้” และเกร็ดประวัติเรื่องการบูชาวีรบุรุษ ซึ่งประกอบด้วยตำนานที่บุคคลในประวัติศาสตร์มีพฤติกรรมอันคลุมเครือไม่อาจระบุได้แน่นอน และยังมี “ประเพณีปรัมปราที่เชื่อถือไม่ได้เกี่ยวกับเหตุการณ์อันคลุมเครือ” อีกด้วย จินตนาการด้านคติชนทั้งสองแง่นี้มีควมคู่กันอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ ในกฎเกณฑ์ที่เป็นกรอบดั้งเดิม ในความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล และในความคิดฝัน ที่ได้รับการกระตุ้นและการคลบั่นดาลจากสื่อสารมวลชนอันเป็นรูปแบบของการพาณิชย์ และรูปแบบของการศึกษา ตลอดจนการจัดลำดับความคิดของมวลชนด้วย

เมื่อคติชนเข้าไปสู่ระดับของการรู้หนังสือและการใช้ตัวหนังสือมันมีแนวโน้มที่จะแสดงออกในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ประณีตและละเอียดอ่อนมากขึ้น และแสดงออกอย่างมีความรู้สึก

ตัวเองมากขึ้น เพื่อให้ตัวของมันเป็นประเพณีปรัมปราที่มีรูปแบบเป็นพิธีรีตองและเต็มไปด้วยคุณค่าอย่างมีศักดิ์ศรี เพื่อซึมซับเข้าไปในกระแสหลักของวัฒนธรรม เมื่อคติชนเข้าไปสู่ระดับของการไม่รู้หนังสือและผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ หรือรู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ นั้น คติชนสร้างส่วนที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะของเราขึ้นมา นั่นก็คือ คำกล่าวที่เป็นสุภาษิตพื้นบ้านและเขาวรรณปัญญาของคนที่เพิ่มขึ้นตามยุคสมัย ซึ่งการใช้ถ้อยคำสำนวนและสัญลักษณ์เก่าแก่ทั้งหลายนี้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงมนุษย์ไว้กับมนุษย์ เชื่อมโยงผู้คนไว้กับผู้คน ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าคติชนฝังรากอยู่ในประสบการณ์ร่วมและเขาวรรณปัญญา ที่ได้รับอิทธิพลอย่างเบาบางจากสถานที่และระบบเครือญาติ และผลิดอกออกผลในงานศิลปะที่ศิลปินแต่ละคนประสบความสำเร็จในการนำตัวเองเข้าไปเทียบทานกับประเพณีพื้นบ้านปรัมปรา และทำให้ประเพณีนี้มีความสำคัญขึ้นมา กับมีรูปแบบที่เป็นสากล อาจกล่าวได้ว่า ในระดับทั้งสองระดับที่คติชนเป็นอยู่ คือระดับวัฒนธรรมพื้นบ้านกับศิลปะพื้นบ้านนั้น คติชนมีความสมบูรณ์แบบในตัวและมีคุณค่า ซึ่งคุณสมบัติทั้งสองประการนี้ได้รับจากการที่มันมีการตอบสนองต่อกลุ่มและการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ของกลุ่ม ตลอดจนการหลอมรวมของปัจเจกบุคคลกับสามัญสำนึกด้วย

ออเรลิโอ เอ็ม. เอสปิโนซา (Aurelio M. Espinosa) นักคติชนวิทยาและนักภาษาศาสตร์ภาษาถิ่น

คติชน หรือความรู้ของปวงชน คือคลังสะสมสิ่งที่มนุษยชาติได้พบเห็น มีประสบการณ์เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติมาหลายชั่วอายุในฐานะที่มันเป็นความรู้ที่กว้างขวางและเก่าแก่ ซึ่งแยกออกมาจากสิ่งที่เรียกว่าความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ความแตกต่างระหว่างความรู้ทั้งสองอย่างนี้ไม่แน่นอนคงที่เสมอไป ข้อมูลต่าง ๆ ของคติชนเป็นจำนวนมากที่เป็นข้อมูลของสาขามานุษยวิทยาสังคมซึ่งเก็บรวบรวมมาจากดินแดนที่ป่าเถื่อนและ “ไม่มีอารยธรรม” ในส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่นเดียวกับรวบรวมจากคนที่อยู่ในชนบทและคนที่ไม่รู้หนังสือในประเทศต่าง ๆ ที่ถือว่า “มีอารยธรรม” ข้อมูลเหล่านี้จะได้มาจากข้อมูลด้านมานุษยวิทยาที่อยู่ในประวัติศาสตร์ หรือมีฉะนั้นก็ได้จากที่นักมานุษยวิทยาและนักคติชนวิทยาเก็บรวบรวมในปัจจุบันนั่นเอง หากจะกล่าวกันอย่างจำกัดจำเพาะแล้ว คติชนประกอบด้วยความเชื่อ ประเพณี ความเชื่อโชคลาง สุภาษิต ปริศนา เพลง นิทานปรัมปรา ตำนาน นิทาน พิธีฉลอง มายาการ การทำคุณไสย การแสดงออก ตลอดจนการปฏิบัติของผู้คนในสมัยดั้งเดิมและไม่มีตัวหนังสือ และของผู้คนที่เป็นคน “ธรรมดาสามัญ” ในสังคมที่มีอารยธรรมแล้วนั้น คติชนมีรากที่ฝังลึกมากและจะมีผู้ค้นพบร่องรอยของมันอยู่เสมอ แม้แต่ผู้คนที่อยู่ใน

สังคมที่มีวัฒนธรรมระดับสูง อาจกล่าวได้ว่า คติชนเป็นการแสดงออกอย่างแท้จริงและตรงไปตรงมาของจิตใจของคนในสมัย “ดั้งเดิม” นั่นเอง

ศาสตร์ที่เกี่ยวกับคติชนก็คือสาขาความรู้ของมนุษย์ที่เก็บข้อมูลคติชนมาจำแนกประเภทและศึกษาในลักษณะที่เป็นศาสตร์เพื่อตีความชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมันเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ที่ศึกษาและตีความประวัติศาสตร์อารยธรรม คติชนทำให้แบบแผนของวัฒนธรรมคงอยู่เป็นอมตะ และการศึกษาคติชนทำให้เราสามารถอธิบายถึงประเด็นต่าง ๆ และความหมายของวัฒนธรรมได้ ดังนั้น ศาสตร์ที่เกี่ยวกับคติชนจึงเป็นมาตรฐานที่เหมาะสมอย่างมากของประวัติศาสตร์ และการตีความชีวิตมนุษย์

จอร์จ เอ็ม. ฟอสเตอร์ (George M. Foster) นักมานุษยวิทยา

การสำรวจข้อมูลที่นำมาตีพิมพ์ในฐานะข้อมูลคติชน แสดงให้เห็นว่าหัวข้อที่เราต้องการจะศึกษานั้นคือเรื่องอะไร ข้าพเจ้าชอบคำจำกัดความแบบโบราณ โดยไม่จำเป็นต้องทำให้เป็นแบบแผนพิธีรีตองให้ยุ่งยาก สำหรับตัวข้าพเจ้าเองแล้ว คำว่า “คติชน” เป็นคำที่มีความหมายมากที่สุด เมื่อใช้กับวรรณกรรมที่ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของคนทั่วไป ทั้งที่รู้หนังสือและไม่รู้หนังสือเรื่องราวต่าง ๆ นั้น แน่แน่นอนว่าจะต้องมีความสำคัญเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะเป็น นิทานปรัมปรา ตำนาน นิทาน หรือเกร็ด นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังอยากเพิ่มเติมปริศนาคำทาย คำที่มีเสียงสัมผัส คล้องจอง สุภาษิต เพลงพื้นบ้าน เช่นเดียวกับความเชื่อพื้นบ้าน และความเชื่อโชคลางเกือบจะทุกชนิด ข้อมูลเหล่านี้เป็นคติชนโดยไม่จำเป็นต้องดูเลยว่าวิธีการนำเสนอข้อมูลนั้นเป็นอย่างไร ส่วนที่นอกเหนือไปจากจุดนี้ เราจะพบข้อมูลที่นับเข้ามาเป็นคติชนได้ คือ การเล่นเกมต่าง ๆ การเล่นเกมจับดาขาย พิธีการต่าง ๆ การทำคุณไสย แต่เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นนั้น ในบรรดาสິงเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยคติชนก็ได้ ทางที่ดีที่สุดก็คือ ถ้าหากอยู่ภายนอกแกนกลางของความรู้แล้ว เราควรจะให้คำจำกัดความคำว่าคติชนด้วยวิธีการทางวรรณกรรมมากกว่าจะพิจารณาธรรมชาติที่มันเป็นอยู่อย่างถาวร

ธีโอดอร์ เอช. แกสเตอร์ (Theodor H. Gaster) ศาสตราจารย์ด้านศาสนาเปรียบเทียบและคติชนวิทยา

คติชนคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ถูกเก็บรักษาไว้ อย่างรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว มันอยู่ในความเชื่อ และการปฏิบัติ ประเพณี และการสังเกตในช่วงระยะเวลาทั่ว ๆ ไป คติชนอยู่ใน

นิทานปรัมปรา ตำนาน และนิทานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และในศิลปะ และหัตถกรรม ซึ่งแสดงอารมณ์และความเป็นอัจฉริยะของกลุ่มมากกว่าของปัจเจกบุคคล ด้วยเหตุที่คติชนเป็นแหล่งที่เก็บประเพณีปรัมปราของปวงชน และส่วนประกอบทั้งหมดของ “บรรยากาศ” ของปวงชนนี้เอง มันจึงทำหน้าที่เป็นคลังรวบรวมและกรอบการอ้างอิงที่ไม่เปลี่ยนแปลงสำหรับวรรณกรรมและศิลปะที่มีรูปแบบที่เป็นกิจลักษณะ แต่มันแยกตัวเองออกจากจุดนั้นเพราะแท้ที่จริงแล้ว มันเป็นสาระสำคัญของผู้คน โดยผู้คน และเพื่อผู้คนมากกว่า

เอ็ม. ฮาร์มอน (M. Harmon) บรรณาธิการและศิลปิน

คติชนควรมีการกำหนดคำจำกัดความ ไม่ใช่ในฐานะที่เรานำมาใช้กับเรื่องราวสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว หรือใช้กับผู้คนประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วแต่อย่างใด แต่จะใช้ในลักษณะของการที่เราได้คติชนมา นำมาใช้ และมีการถ่ายทอด

เป็นเรื่องจริงที่ว่า หัวข้อต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว (เช่นเพลงบัลลาด) จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับคติชนอยู่ในใจของเรามากกว่าอย่างอื่น แต่ในความหมายเบื้องต้นของเรื่องราวนั้น ไม่มีการกันหัวข้อใดออกไปเลย

สังคมวัฒนธรรมหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่แน่นอนนั้นย่อมมีคติชนที่สำคัญ ๆ อยู่มากกว่ากลุ่มที่ไม่แน่นอน แต่ทุกกลุ่มและสมาชิกของกลุ่มทุกคนก็คือการรวมตัวกันของส่วนประกอบที่เป็นพื้นบ้านและไม่ใช่พื้นบ้าน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นคือสัดส่วน ถ้าหากว่ามีการค้นคว้าเพียงพอ เราอาจจะพบนักวิทยาศาสตร์ที่ไม่ยอมเดินลอดใต้บันไดก็ได้ และเราจะสืบค้นหาคุณภาพที่มีอยู่ในผลผลิตของคนพื้นบ้านได้ ด้วยการใช้ความคุ้นเคยกับสิ่งเหล่านี้เข้าช่วย

คติชนอาจจะปรากฏขึ้นในหัวข้อแบบใดก็ได้ ปรากฏในกลุ่มหรือกับปัจเจกบุคคลใดก็ได้ในเวลาใด และสถานที่ใดก็ได้ เราอาจจะนึกถึงคติชน ในฐานะที่มันเป็นส่วนประกอบของ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะ แนวความคิด ผลผลิต ฯลฯ ซึ่งเราได้มาจากสถานการณ์แวดล้อมตัวเองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มันเป็นการพัฒนามากกว่าการประดิษฐ์อย่างละเอียด ประณีต และมีการนำเสนอในสภาวะแวดล้อม ได้รับการยอมรับ มีผู้นำมาใช้ ถูกเปลี่ยนแปลง ถูกถ่ายทอด หรือถูกลืม โดยที่ในจิตใจของปัจเจกบุคคลนั้น ไม่มีแรงผลักดันที่เกิดขึ้นเองเพื่อที่จะลืม อาจมีความพยายามที่จะต่อสู้คัดค้าน เช่นแนวโน้มของความเป็นตะวันตกในประเทศจีน หรือมีการฟื้นฟูและเก็บรักษา แต่สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่นอกเหนือไปจากคำถามที่ว่า *คติชนคืออะไร*

สิ่งใดก็ตามที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นสาขาของการเรียนรู้ เช่น โหราศาสตร์ อาจกลายเป็นคติชนก็ได้ สิ่งใดก็ตามที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นคติชน เช่น อนุภาคสวัสดิกะ อาจจะถูกรับช่วง และนำมาใช้ในลักษณะที่ไม่ใช่ลักษณะพื้นบ้านก็ได้ ผลงานศิลปะเดี่ยว ๆ เช่น รูปปั้นเทพีเสรีภาพ (Statue of Liberty) อาจกลายเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มก็ได้ หรือสัญลักษณ์ของกลุ่มสักอย่างหนึ่ง เช่น หน้ากากของพวกแอฟริกัน อาจจะไปอยู่ในผลงานจิตรกรรมของปิกัสโซ (Picasso) ก็ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคติชนทั้งสิ้น トラบเท่าที่เราได้มันมา นำมาใช้ และถ่ายทอดในลักษณะของคติชน และพอเราเลิกนำมาใช้ด้วยวิธีการแบบนี้ หรือก่อนที่จะเรจะนำมาใช้ด้วยวิธีการแบบนี้ สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ใช่คติชน

ธรรมชาติของวิวัฒนาการของคติชนนั้นป้องกันไม่ให้เกิดคติชนเกิดการจำกัดตัวมันเอง ในกลุ่มที่ถือว่าเป็นหน่วยและยึดเกาะติดกันอย่างเหนียวแน่นอยู่ตลอดเวลา นั้น หากมีบางสิ่งบางอย่างที่มีที่ท่าว่าจะทำลายการยึดติดนี้ เช่น การสื่อสาร ความรู้ที่หลากหลาย ความเชี่ยวชาญพิเศษ ฯลฯ ถือว่าสิ่งเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะทำให้คติชนของกลุ่มกระจัดกระจายไปด้วย แต่หากจะพิสูจน์ด้วยความคิดของเราเองก็ทำได้ลำบาก เพราะจะยิ่งเข้าใจยากมากขึ้นไปอีกว่า คติชนนั้นหยุดนิ่งอยู่กับที่หรือมีพัฒนาการไป เช่นเดียวกันกับที่เราไม่อาจคิดถึงกลุ่มในแง่ของความเป็นชนชาติเก่าแก่โบราณ หรือในแง่ภูมิศาสตร์ เพราะอาจจะต้องขึ้นอยู่กับอาชีพ อายุ เพศ เศรษฐกิจ การศึกษา ความสนใจ ฯลฯ ก็ได้ และในสังคมที่ซับซ้อนนั้นจะมีกลุ่มใหม่ ๆ ปรากฏขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา

“ลักษณะของกลุ่ม” ซึ่งเป็นผลจากความงอกเงยของคติชน และเป็นสิ่งที่เราพยายามจะรู้ยอมรับ และจัดประเภทให้มันนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเป็นปัจเจกบุคคลแต่อย่างใด คติชนคือบางสิ่งบางอย่างที่ปัจเจกบุคคลมีร่วมกับเพื่อน ๆ ของเขา เหมือน ๆ กับที่ทุกคนมีตา มีมือ มีการพูดจา ดังนั้นถ้าหากว่าเป็นไปได้แล้ว เราอาจจะให้คำจำกัดความคติชนว่าเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยสายสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับส่วนที่เป็นพิเศษของมนุษยชาติก็ได้

เมลวิลล์ เจ. เฮิร์สโควิตส์ (Melville J. Herskovits) นักมานุษยวิทยา

แรกที่สุด คติชน คือ การศึกษาถึงความอยากรู้อยากเห็นในวัฒนธรรม และถือว่าคติชนเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากกระยะเริ่มต้นในประวัติศาสตร์ “อารยธรรม” ของผู้คนที่รู้หนังสือ ดังนั้นคติชนจึงเป็นสิ่งที่ระบุดึงวรรณกรรมที่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าวรรณกรรมนั้นจะได้รับการบันทึกในภายหลังหรือไม่ก็ตาม วิวัฒนาการนี้มีขึ้นภายหลังการปรับปรุงระเบียบวิธีศึกษาด้านชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้เกิดการหยั่งเห็นอย่างลึกซึ้งในธรรมชาติและบทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมของมนุษย์ และเปิดเผยให้เห็นข้อบกพร่องของแนววิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบแบบเก่า ซึ่งแนวความคิดของสิ่งตกทอด

ในวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับแนววิเคราะห์แบบนั้น และตอนนี้เป็นที่กระจ่างชัดเจนแล้วว่า ประเพณีของ คนพื้นบ้าน “เก่าแก่โบราณ” ที่ยังมีหลงเหลืออยู่นั้นเทียบไม่ได้เลยกับประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษ ของชาติตะวันตกในยุโรป และอีกนัยหนึ่งคือ “คนโบราณ” นั้น ไม่ว่าจะอยู่ยงที่ใดก็ตาม ก็ไม่ใช่ บรรพบุรุษที่อยู่ร่วมสมัยหรือยุคเดียวกันกับพวกเรา ซึ่งในยุโรปนั้นยอมรับว่าข้อเท็จจริงนี้เป็นผล จากวิวัฒนาการในการศึกษาวัฒนธรรมของชาวชนบท และประเพณีสมัยแรก ๆ ในขณะที่เป็นหลัก เกณฑ์ที่แยกออกมาจากคติชน การให้คำจำกัดความโดยเน้นด้านสาขาและแนววิเคราะห์ ทำให้นัก คติชนวิทยาเป็นอิสระในการที่จะศึกษารูปแบบวรรณกรรมที่กว้างขวางขึ้นและสามารถศึกษาผู้คน ได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าผู้คนเหล่านั้นจะมีภาษาเขียนหรือไม่มีก็ตาม ยิ่งกว่านั้นยังเห็นว่าควรมีการ ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ไม่เพียงแต่การศึกษาโครงเรื่องและเหตุการณ์ หรือสถานที่กำเนิด และรูปแบบ ดั้งเดิมของเรื่องราวเท่านั้น แต่ยังต้องค้นคว้าต่อไปให้ถึงที่สุดว่า รูปแบบที่แพร่หลายไปเหล่านี้แท้ ที่จริงแล้วมีเกณฑ์ แนวความคิด และปัญหาต่าง ๆ แบบเดียวกับวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่ยังคง ปรากฏอยู่

จอร์จ เฮอร์ซ็อก (George Herzog) นักวิชาการด้านคติชนวิทยาและดนตรีพื้นบ้าน

คติชน ในความหมายที่จำกัดเฉพาะที่ใช้กันทั่วไปในประเทศสหรัฐอเมริกา คือ ช่วงระยะเวลา หรือขั้นตอนของวัฒนธรรมแห่งวรรณกรรมและภูมิปัญญาซึ่งแต่เดิมเป็นประเพณีปรัมปรามุขปาฐะ ได้แก่นิทานปรัมปรา นิทาน เพลงพื้นบ้าน และวรรณกรรมมุขปาฐะรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมี คำกล่าวพื้นบ้านและภาษาถิ่นซึ่งเป็นสื่อกลางของข้อมูลเหล่านี้ และมีดนตรีพื้นบ้านกับการร่ายรำซึ่ง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนประเพณี ความเชื่อ และ “ศาสตร์พื้นบ้าน” ด้วย เหตุนี้คติชนจึงปรากฏอยู่ในเมืองเช่นเดียวกับในชนบท และในกลุ่มที่ไม่ใช่ทั้งคนเมืองและคน ชนบท แต่ส่วนมากแล้วคติชนจะเป็นของคนในชนบท

เรายังมีคำที่มีความหมายกว้างกว่าคติชน คือ “วิถีชีวิตพื้นบ้าน” (folk life) ซึ่งแพร่หลาย อยู่ในยุโรป และละตินอเมริกา และครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรมทั้งหมดของกลุ่ม “พื้นบ้าน” ด้วย กลุ่มนี้มักเป็นคนในชนบท ซึ่งมีวิถีชีวิตค่อนข้างแตกต่างจากผู้อยู่ในเมือง ความหมายนี้เกิดขึ้น จากแนวความคิด “พื้นบ้าน” ที่จำกัดเฉพาะ และขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง แต่ไม่ได้นำมาใช้ ในการศึกษาสังคมแบบ “เก่าแก่โบราณ” หรือสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือ ซึ่งนักมานุษยวิทยาต้องมี ภูมิหลังทางด้านสังคมศาสตร์และภาษาศาสตร์ จึงจะศึกษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้ และไม่ต้องใช้ การประเมินบทบาทหน้าที่และประวัติศาสตร์ของคติชนมุขปาฐะด้วย

แนวโน้มที่แตกต่างกันและระเบียบวิธีของนักศึกษาสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดความสนใจและการค้นคว้าอย่างหนัก ไม่ว่าจะเป็นนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยาชนบท หรือนักจิตวิทยาสังคม และนักคติชนวิทยาในฐานะนักวิชาการก็ตาม ไม่มีปัญหาเลยว่า ทั้งสองฝ่ายจะนำระเบียบวิธีของกันและกันมาแลกเปลี่ยนกันใช้เพราะความคุ้นเคยกัน และยังได้แง่คิดเห็น ความรู้ และการหยั่งรู้อีกด้วย

อาร์. ดี. เจมสัน (R. D. Jameson) นักวิชาการด้านคติชนวิทยา ประวัติศาสตร์ และวรรณคดีจีน

คติชน คือสาขาของวิชาชาติพันธุ์วรรณาเชิงวัฒนธรรม ข้อมูลของคติชนคือ นิทาน ปรัมปรา ตำนาน ประเพณีปรัมปรา เรื่องเล่า ความเชื่อ โชคลาง ศาสนา พิธีกรรม ประเพณี การรำรำ และการอธิบายถึงธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ในแต่ละพื้นที่ของโลก ในช่วงเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์ เพราะว่าทั้งหมดนี้คือโครงสร้างของจินตนาการของมนุษย์ และบ่อยครั้งที่ทำให้เกิดพลังอำนาจสูงสุดขึ้นมา เมื่อกลุ่ม หรือปัจเจกบุคคลที่สร้างมันขึ้นมาประสบกับช่วงวิกฤตหรือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ข้อมูลของคติชนเป็นหลักฐานของธรรมชาติของมนุษย์โดยตรงและมีพลังอำนาจ เมื่อมนุษย์ให้คำอธิบายถึงความกลัวและความปรารถนาของเขา และค้นหาความมั่นคงซึ่งหลบเลี่ยงเขาอยู่ตลอดเวลา นักคติชนวิทยาผู้ซึ่งต้องศึกษาคติชนอยู่เสมอ ๆ จะกลายเป็นคนที่เกิดความรูสึกมัวหมอง และตระหนักว่า แท้ที่จริงแล้วแทนที่เขาจะกำลังศึกษาคติชนอยู่ กลับกลายเป็นว่าเขากำลังสร้างคติชนขึ้นมา

ระเบียบวิธีในการศึกษาคติชนคือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลตามความเป็นจริงโดยไม่ให้นักคติชนวิทยาใช้แรงผลักดันตัวเองให้เข้าไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงข้อมูลนั้น 2) การเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อตัดสินว่า ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง 3) การพิจารณาความเชื่อ ที่แฝงอยู่ในข้อมูล 4) การพิจารณาแรงกระตุ้นทางสังคมและจิตวิทยาที่ทำให้เกิดข้อมูลขึ้นมา และ 5) บทบาทหน้าที่ของคติชนที่มีต่อปัจเจกบุคคล และกลุ่มสังคมของปัจเจกบุคคลนั้น ๆ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับคติชนในวัฒนธรรมตะวันตกจะเป็นที่รู้จักกันในนามของนักคติชนวิทยาก็ตาม บางครั้งเขาก็อาจจะถูกขนานนามว่า หมอแผนโบราณ พระ กวี ผู้มีอาคมขลัง หมอผี หรือนักวิชาการก็ได้ ซึ่งจุดประสงค์ทั่วไปของนักคติชนวิทยาเหล่านี้ ไม่ว่าจะพวกเขาจะกำลังแต่งบทกวี มหาकाพย์ หรืออ่านทานพระคัมภีร์ไบเบิลฉบับเก่า หรือตรวจทานสารานุกรมคติชนก็ตาม สิ่งที่เขาทำก็คือ การรวบรวมข้อมูลไว้ด้วยกัน โดยใช้วิธีการที่จะทำให้ข้อมูลเหล่านั้นมีความหมาย มี

เหตุผล ซึ่งความหมายที่นักคติชนวิทยาพยายามเสาะแสวงหา นั้นจะต่างกันอย่างหลากหลาย ตัวอย่าง เช่น คนจำนวนมากต้องการพิสูจน์ว่ากลุ่มสังคมของเขาเหนือกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากกลุ่มของเขายอมรับว่าความเชื่อ โชคลางของตนเองนั้น ฟังดูแล้วเป็นลัทธิ หรือเป็นหลักศาสนา ขณะที่ความเชื่อ โชคลางที่ “กลุ่มเรา” ไม่ยอมรับนั้นเป็นสิ่งที่เลวร้าย หรือถ้าจะพูดให้ดีกว่านี้ก็คือ เป็นความคิดเห็นที่นอกคอก และวิธีนี้เองที่ทำให้คติชนของแต่ละกลุ่มมีแนวโน้มที่จะเพิ่มพลังและความแข็งแกร่งให้กลุ่ม และนำเอาความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย กับความรู้สึกว่าเหนือกว่า มาให้สมาชิกของกลุ่ม เช่นเวลาที่เราได้ฟัง “เรื่องจำขันของครอบครัว” ซึ่งเราจะได้รับความพอใจ และเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย

ปัจจุบันนี้ได้มีการนำการแก้ต่างแบบใหม่มาใช้กับแรงกระตุ้นแบบเก่า นั่นก็คือนักคติชนวิทยาที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่างค้นคว้าอย่างบ้าระห่ำในเรื่องของกำเนิด และเขียนเรื่องราวอภิปรายอย่างยืดยาวเกี่ยวกับ “กำเนิด” ของนิทานปรัมปราเกี่ยวกับรุ่งอรุณ นิทานปรัมปราเกี่ยวกับดาว คติโทเท็ม (totemism) * การแพร่กระจาย และการอธิบายหลักเหตุผลที่ไม่สมบูรณ์ จึงกลายเป็นว่า แทนที่ข้อเท็จจริงแต่ละเรื่องในคติชนจะมีความหมายแต่ความหมายเดียว ก็กลับปรากฏขึ้นมามากมาย แม้แต่ผู้คนในกลุ่มก็ยอมรับความหมายเหล่านี้อย่างคลั่งไคล้ จนกระทั่งมีการหยิบยกเอาความหมายที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนนี้ขึ้นมาอภิปรายและสร้างหลักพื้นฐานที่เหมาะสมขึ้นเพื่อปรับให้เข้ากัน ซึ่งนักคติชนวิทยาก็ยังคงเข้าไปสัมผัสกับขอบข่ายของความสับสนอันใหญ่หลวงนี้ต่อไป แต่ในขณะเดียวกันนักมนุษยธรรมศึกษาซึ่งไม่เคยทอดลอยกับคำศัพท์ที่เป็นนัยถึงแนววิเคราะห์อย่างมีระบบและยังไม่เคยได้รับการนำเสนอนี้ จะยังคงคิดใคร่ครวญต่อไปในเรื่องต่าง ๆ เรื่องเหล่านี้ก็คือ ความร่าเริงเบิกบานใจ และความหวั่นกลัวของคนทุกยุคทุกสมัย ทุกสถานที่ที่บันทึกไว้ในโครงสร้างของมนุษย์ ซึ่งโครงสร้างนี้ได้ชื่อว่า คติชน นั่นเอง

เกอร์ทรูด พี. คูราธ (Gertrude P. Kurath) นักวิชาการด้านการร่ำรำพันบ้าน

คติชนคือศาสตร์หรือความรู้ที่เป็นระบบ เกี่ยวกับความเชื่อปรัมปราของปวงชน นิทาน ความเชื่อ โชคลาง คำสัมผัสคล้องจอง ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือธรรมชาติอย่างมองเห็นได้ชัด

---

* พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า totemism หรือ คติโทเท็ม หมายถึง การจัดระเบียบทางสังคมและการปฏิบัติทางศาสนาแบบหนึ่ง ลักษณะสำคัญคือ การเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกลุ่มชนหนึ่งที่สืบสายโลหิตเดียวกันกับโทเท็มของกลุ่มชนนั้น โทเท็มถือว่าเป็นบรรพบุรุษหรือมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับบรรพบุรุษของกลุ่มชนนั้น และเป็นที่มาของชื่อกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มถูกห้ามมิให้กินสัตว์หรือพืชที่เป็นโทเท็มเป็นอาหาร (หน้า 399)

และมีการแสดงภาพของความเชื่อเหล่านี้ในรูปของประเพณีการรื่นเริง การละเล่น ละครไ้ เพลง และการรำรำ สิ่งเหล่านี้เป็นผลผลิตสำคัญของชุมชนส่วนรวม มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง และนักศึกษาค้นคว้าที่เชี่ยวชาญเป็นผู้บันทึกเป็นตัวเขียน

ขอบเขตของคติชนนั้นยังเป็นเรื่องที่ได้แย้งกันอยู่ คำจำกัดความที่แคบที่สุดของคติชนจำกัดตัวคติชนไว้กับสิ่งที่ตกค้างอยู่ในความคลุมเครือของพิธีกรรมทางศาสนาโบราณ ซึ่งยังรวมอยู่ในการใช้ชีวิตของคนที่ไม่รู้หนังสือและชาวชนบท หากจะพูดให้กว้างกว่านี้ก็คือ คติชนรวมเอาสิ่งที่เป็นโลกวิสัยไว้ด้วย คือ ตำนาน เพลง นิทานที่เป็นเรื่องที่จินตนาการขึ้นจากข้อเท็จจริง ความเชื่อ โชคลาง และเรื่องราวที่กระจัดกระจายอยู่ท่ามกลางคนเมือง หรือคนที่ได้รับการศึกษาหรือมีประสบการณ์สูง

นิทานพื้นบ้าน แตกต่างจากนิทานที่มาจากนิทานปรัมปราคือ มีการลดทอนความสำคัญของศาสนาลงไป เช่นในนิทานแบบเทพนิยาย ก็ยังพอมิเรื่องความศรัทธาในศาสนาและความยึดมั่นในสิ่งจะวาจาอยู่บ้าง แม้จะค่อนข้างคลุมเครือก็ตาม ในทำนองเดียวกัน การรำรำพื้นบ้านและดนตรีพื้นบ้านก็แยกตัวออกมาจากรูปแบบของพิธีกรรมเพราะลักษณะการสืบทอดของมันเป็นไปอย่างไม่รู้ถึงกำเนิดหรือที่มา และบทบาทหน้าที่ในปัจจุบันก็สูญหายไป แต่ทั้งสองสิ่งนี้ก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาจากการประกอบแต่งของปัจเจกบุคคล ในลักษณะลีลาที่เป็นแบบพื้นบ้าน

แมคเอดเวิร์ด ลีช (MacEdward Leach) นักวิชาการและนักค้นคว้ารวบรวมเพลง

บัลลาด

คติชนคือคำที่ใช้ระบุถึง ประเพณี ความเชื่อ ประเพณีปรัมปรา นิทาน การปฏิบัติกรทางมายาศาสตร์ สุภาษิตคำพังเพย เพลง ฯลฯ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ คติชน คือ ความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นของผู้คนระดับชั้นกลาง ซึ่งมีคุณสมบัติอย่างเดียวกัน มีการนำความรู้เหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันโดยใช้ข้อผูกพันทางด้านกายภาพ และด้านอารมณ์ความรู้สึกเชื่อมโยงไว้ ทำให้การแสดงออกในด้านคติชนทุกครั้งมีลีลา มีเอกลักษณ์ และทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคลด้วย อาจเป็นไปได้ว่าคติชนในทุกแห่งทุกมุนั้นเริ่มด้วยการเป็นผลผลิตของปัจเจกบุคคล และคนพื้นบ้านนำเอาผลผลิตนี้ไปผ่านกระบวนการสร้างสรรค์อีกครั้ง หลังจากที่ผลผลิตนี้ได้ผ่านขั้นตอนกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่คงที่และผ่านอย่างช้า ๆ กันหลายครั้งแล้ว ในที่สุดมันก็จะกลายเป็นผลผลิตของกลุ่มไป

คัทรีน ลูโอมอลา (Katharine Luomola) นักมานุษยวิทยา

คำว่า คติชน ที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ยังมีความหมายคลุมเครืออยู่ เมื่อพิจารณาภาวะแวดล้อมของคตินั้นแล้ว ผู้ที่ใช้คำนี้จะอ้างอิงไปถึงเรื่องเล่าที่ยังไม่ได้รับการบันทึกทั้งหมดของผู้คนในสมัยโบราณ แล้วก็เลยขีดเส้นให้เห็นชัด ๆ ระหว่างวรรณกรรมของคนโบราณกับวรรณกรรมของคนยุคใหม่ หรืออาจเป็นการให้คำอธิบายอย่างหลวม ๆ ถึงประเภทของเรื่องราวที่แยกออกมาจากการศึกษานิทานปรัมปราอย่างคร่าว ๆ และคลุมเครือ (ซึ่งการศึกษานิทานปรัมปรานั้นก็ เป็นคำที่มีความหมายคลุมเครือพอ ๆ กัน) โดยทำให้เนื้อหาง่ายขึ้น และลดความสำคัญของผู้เล่าในสมัยโบราณลงไป ส่วนความหมายแฝงที่เพิ่มเติมเข้าไปให้กับความสับสนนี้ เป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากการใช้คำว่า คติชน ของชาวยุโรปโบราณ เพื่อให้ครอบคลุมถึง ประเพณี ความเชื่อ และเรื่องเล่า ซึ่งทั้งหมดนี้ก็คือมานุษยวิทยาของชาวชนบทนั่นเอง

จอห์น แอล. มิช (John L. Mish) นักวิชาการด้านตะวันออกศึกษา

คติชนคือเนื้อหาทั้งหมดของความเชื่อของปวงชนในสมัยโบราณ รวมทั้ง ขนบธรรมเนียมและประเพณีปรัมปรา ซึ่งคงอยู่ท่ามกลางพวกที่คอยการศึกษาในสังคมที่มีอารยธรรม มาจนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้มันจึงรวมไว้ซึ่งเทพนิยาย นิทานปรัมปรา และตำนาน ความเชื่อโชคลาง พิธีฉลอง การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน คำกล่าว ศิลปะ หัตถกรรม การร่ายรำพื้นบ้าน และอื่น ๆ ที่มีลักษณะแบบเดียวกัน

ชาร์ลส์ ฟรานซิส พอตเตอร์ (Charles Francis Potter) นักเขียนและผู้บรรยาย

คติชนคือซากของควมมีชีวิตชีวาที่ไม่ยอมสิ้นสูญ

มันคือตะกอนของความรู้ที่เป็นศาสตร์ และตะกอนของความกล้าทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ และเป็นประสบการณ์ของมนุษย์มานับพัน ๆ ปีเลยทีเดียว

ในสมัยโบราณนั้น การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างช้า ๆ และไม่ถี่เท่ากับสมัยปัจจุบัน ดังนั้นการกำหนดรูปแบบของประเพณีและความเชื่อในสมัยโบราณจึงใช้เวลายาวนานและค่อย ๆ รุกเข้าไปในจิตไร้สำนึกของชนชาติ และฝังตัวลึกอยู่ที่นั่น แบบแผนต่าง ๆ ที่เป็นของโบราณ ซึ่งเจริญเติบโตเต็มที่และสมบูรณ์แบบ เช่นงานแกะสลักไม้บางอย่าง ได้ยืนหยัดอยู่ภายใต้อารยธรรมที่เกิดตามมาทีหลัง และทำให้เราเกิดความพิศวงในความมั่งคั่งของมัน เมื่อเรามีโอกาสได้เปิดเผย หรือ

ได้เห็นประจักษ์แก่ตา สาเหตุที่คติชนเหล่านี้มีความงดงามอย่างไม่น่าเชื่อก็เพราะว่า เราได้กำหนดรูปแบบของมันอย่างช้า ๆ และอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นความได้สัดส่วนและความเรียบง่าย ดังนั้น หากเราจะกล่าวถึงคติชนในความหมายอย่างหนึ่งแล้ว คติชนก็คือสิ่งที่เราเคยนำมาใช้ และต้องการจะนำมาใช้ในเวลานี้ด้วยวิธีการอย่างเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง คติชนจึงเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ชื่นชมยินดีอยู่เสมอ ๆ เพราะมันเป็นความเฉลียวฉลาดตามความรู้สึกของวัยเยาว์ของชนชาติ ทั้งยังเป็นความชื่นชมยินดีของผู้ชรา ผู้ซึ่งฉลาดเพียงพอที่จะยึดวัยเยาว์ของตนเองด้วยการใช้ความเรียบง่ายชั่ววันครั้นกาลนี้มาชำระล้างตนเองเพื่อให้วงจรชีวิตของตนสมบูรณ์แบบ

นอกจากบรรดาเยาวชนแล้ว ยังมีส่วนประกอบที่แข็งแกร่งของเพศหญิงที่อยู่ในคติชน เนื่องจากมันมีกำเนิดขึ้นก่อนที่จะมีการค้นคว้าหาเหตุผล และอยู่ในขอบเขตที่สามารถหยั่งรู้และเข้าใจได้ด้วยสัญชาตญาณ เป็นเรื่องที่ใช้จินตนาการสูงและไม่มีเหตุผล และมีจำนวนมากที่ใช้ชื่อว่า “old wives’ tales” (ความเชื่อเรื่องผีสาว เรื่องไสยศาสตร์) โดยระบุว่า สตรีเป็นผู้ช่วยและผู้พิทักษ์ความเชื่อ ตลอดจนพิธีต่าง ๆ ความเชื่อโชคลาง พิธีกรรม และประเพณีอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นคติชนจึงมีวิวัฒนาการขึ้นมาในลักษณะที่เป็นประเพณีปรัมปรา และมักจะเป็นมุขปาฐะ เป็นการอธิบายถึงกำเนิด และประวัติศาสตร์ในสมัยแรก ๆ ของมนุษย์ แต่ต่างจากประวัติศาสตร์ตรงที่ประวัติศาสตร์นั้นเป็นข้อเท็จจริงที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์

เรานำคำว่าคติชนมาใช้กับเนื้อหาของประเพณีปรัมปรา และวิธีการในการศึกษาประเพณีนั้น ๆ คติชนเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากขั้นตอนท้าย ๆ ของวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อ เรื่องราวต่าง ๆ ประเพณี พิธีต่าง ๆ และกลวิธีในการปรับตัวให้เข้ากับโลกและสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว แต่คำนี้ก็หมายถึงการศึกษาสิ่งตกทอดเหล่านั้นในลักษณะที่เป็นศาสตร์ด้วย ผู้ศึกษาก็คือผู้ที่มีความรู้สูง ซึ่งแบบฉบับการปรับตัวของคนพวกนี้ทำให้บรรดาสิ่งตกทอดเหล่านั้นดูแปลกแต่ประณีต ไม่มีเหตุผล และแฝงไว้ด้วยความเชื่อโชคลาง แต่บางครั้งก็เป็นสิ่งที่น่าทึ่ง มีเสน่ห์ในตัว และทำให้เรากลับเคยกับอดีต นักคติชนวิทยาที่มีประสบการณ์จะไม่มีวันสนับสนุนแบบฉบับของการปรับตัวที่เป็นแบบเก่าแก่โบราณเลย

มาเรียน ดับบลิว. สมิธ (Marian W. Smith) นักมานุษยวิทยา

ตามปกติแล้วเราจะให้คำจำกัดความคำว่าคติชนว่าเป็นเรื่องราวของคนพื้นบ้าน หรือถ้าจะให้ละเอียดมากขึ้นก็คือ ประเพณีปรัมปราที่เป็นมุขปาฐะ คำจำกัดความแบบแรกนั้นคำอธิบายที่ดีและกว้าง รวมไปถึงความเชื่อ ความเชื่อโชคลาง และการปฏิบัติทางศาสนา เช่นเดียวกับนิทาน

ปรัมปราและนิทาน แต่ความลำบากอยู่ตรงที่ว่า เวลาที่จะมีการอธิบายคำว่าคติชนครั้งใด จะเกิดปัญหาในการอธิบายคำว่า “folk” (คนพื้นบ้าน) ทุกครั้ง ปัญหาก็คือ การแยกผู้คนที่ไม่มีการศึกษา หรือไม่มีตัวหนังสือให้ออกจากผู้คนกลุ่มอื่น ๆ และตั้งสมมติฐานว่ามีเอกลักษณ์ของคนพื้นบ้านอยู่ในกลุ่มนั้น เป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย เพราะเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม ก็มี การทำให้คำจำกัดความนี้ใช้ได้ในปัจจุบัน โดยเพิ่มความสนใจในดนตรีพื้นบ้านและการร้องรำพื้นบ้าน ส่วนคำจำกัดความแบบที่สองขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างประเพณีปรัมปราที่เป็นมุขปาฐะ กับ ประเพณีปรัมปราที่นำเสนอในรูปของผลผลิต เช่น นวนิยาย บทกวีนิพนธ์ และพระคัมภีร์ มีการ วิเคราะห์คติชนเป็นจำนวนมากที่ยึดถือข้อมูลมุขปาฐะที่รวบรวมไว้ในสังคมที่มีการบันทึก วรรณกรรมเก่าแก่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่คำจำกัดความที่อยู่ตรงความตรงกันข้ามระหว่างมุขปาฐะ กับลายลักษณ์อักษรกลับล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ถ้าหากในสังคมกลุ่มนั้นไม่มีศิลปะการเขียนหนังสือมาก่อน เช่นในกลุ่มคนอเมริกันอินเดียน เป็นต้น

การให้คำจำกัดความแบบต่าง ๆ นี้จะทำให้เราตกหลุมพรางก็ได้ วิธีที่ดีที่สุดที่จะหลีกเลี่ยง หลุมพรางเหล่านี้ก็คือ การอธิบายอย่างง่าย ๆ ว่า คติชน คือการศึกษาข้อมูลที่เป็นถ้อยคำทุกวิธี และ อย่างหลากหลาย สิ่งต่าง ๆ เช่น หลักวิชาภาษาศาสตร์ ดนตรี การร่ายรำ ศิลปะการทำภาพพิมพ์ และ ภาพวาด ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับคติชนอย่างใกล้ชิด แต่เป็นสาขาสำคัญที่จะต้องแยก ศึกษาค้นคว้าต่างหาก

การอภิปรายถึงสำนักความคิดทางคติชนวิทยา 3 สำนัก ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะช่วยให้มองเห็น ภาพของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับนักคติชนวิทยา ดังนี้

1) สำนักการคติชน ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากการศึกษาของ มอริส บลูมฟิลด์ (Maurice Bloomfield) เริ่มจากสมาชิกที่เป็นนักวิชาการค้นคว้าทางด้านภาษาสันสกฤต พวกนี้เป็นทั้งนัก ภาษาศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ การศึกษาจากแหล่งความรู้ที่เป็นภาษาสันสกฤตทำให้พวกนี้สนใจ พิจารณาคติชนโดยตรง และบุคคลเหล่านี้ก็นำเสนอผลงานบางส่วนที่มีคุณค่ายิ่ง เช่น การศึกษา พิจารณาความต่อเนื่องของอนุภาคต่าง ๆ ในกาลเวลาและสถานที่ และการเปลี่ยนแปลงความหมาย ของวลีและเหตุการณ์ ยิ่งไปกว่านั้น งานที่พวกเขาทำร่วมกับนักวิชาการชาวอินเดียทำให้มองเห็น คุณประโยชน์ด้านการวิจัยข้อมูลมุขปาฐะ ซึ่งเราจะไม่ค่อยได้พบในการวิเคราะห์ข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่างานเหล่านี้จะมีจำนวนน้อย และนักคติชนวิทยาโดยทั่วไปไม่ค่อยได้รับรู้ก็ ตาม แต่ก็เป็งานที่สำคัญมากที่จะช่วยให้เข้าใจคติชนได้

2) สำนักมานุษยวิทยา ซึ่งได้ศึกษาและมีผลงานกว้างขวางมาก โดยเฉพาะในกลุ่มคนอเมริกันอินเดียน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) สมาชิกของสำนักนี้คือนักสังคมศาสตร์ซึ่งมีความสนใจในภาษาศาสตร์อย่างมากเช่นเดียวกับนักวิชาการในสำนักการติวิทยา และพวกเขาก็ยืนยันในลักษณะเดียวกันว่า ในการที่จะเข้าใจข้อมูลด้านภาษาให้ตลอดคนนั้น จะต้องบันทึกข้อมูลนั้นอย่างถูกต้องตรงไปตรงมาและศึกษาข้อมูลทุกนาทีเลยทีเดียว ไม่มีสิ่งใดที่จะมาแทนการวิเคราะห์ต้นฉบับและการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ได้ อย่างไรก็ตาม การเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ของคนอเมริกันอินเดียนนั้นก็ทำให้จุดที่จะเน้นไขว้เขวไปเล็กน้อย ขณะที่สำนักการติวิทยาค้านว่าประเพณีปรัมปราที่อยู่ในภาษาเขียนอย่างต่อเนื่องนั้น นักวิชาการชาวอเมริกันจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาษาที่ไม่ได้เขียนและไม่ได้บันทึก ซึ่งไม่เพียงแต่จะไม่สามารถเข้าใจกันได้ทั้งสองฝ่ายเท่านั้น แต่ยังเป็นภาษาที่มาจากแหล่งที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ แง่ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมยังแตกต่างกันอย่างน่าสังเกต และนักวิชาการอเมริกันก็ถูกบังคับให้พิจารณาความแตกต่างในระดับพื้นฐาน ซึ่งเมื่อเขาไปถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้แล้ว เขาก็จะพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์ขึ้นมาเพื่อนำมาใช้ในเขตอื่น ๆ ของโลกได้อย่างดี ความมุ่งหมายของเขาก็คือมุ่งไปสู่การวิเคราะห์แบบฉบับของวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นซึ่งยังคงอยู่ในโลกปัจจุบัน คติชนทำหน้าที่เหมือนกับเครื่องมือที่ยอดเยี่ยมที่สุดในการวิเคราะห์นี้ คือเราใช้คติชนในการค้นคว้าและแสดงให้เห็นความแตกต่างในลักษณะที่ชี้แนะ มากกว่าจะทำเป็นกิจลักษณะโดยตรง นอกจากนี้ยังเป็นเชิงจิตวิทยา มากกว่าเชิงภาษาศาสตร์ และเมื่อไม่นานมานี้ ถึงแม้ว่าสำนักมานุษยวิทยาจะไม่ได้มองข้ามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในคติชนตามพื้นที่และเวลาก็ตาม ก็มีแนวโน้มว่าจะมีการพิจารณาเนื้อหาของคติชนด้วยการมองความเป็นเอกลักษณ์ของมัน

3) สำนักคติชนวิทยา อาร์น - ธอมป์สัน (Arne - Thompson) ซึ่งแตกต่างจากสองสำนักที่กล่าวมาแล้วตรงที่ว่าเดิมทีเดียว ระเบียบวิธีของสำนักนี้ได้มาจากการศึกษานิทานพื้นบ้านของยุโรป การดำเนินงานเป็นไปในลักษณะการศึกษาทางมนุษยศาสตร์อย่างแท้จริง และน่าประทับใจในเรื่องการคงอยู่ของประเพณีปรัมปรามุขปาฐะซึ่งแยกตัวออกมาจากประเพณีลายลักษณ์หรือวรรณกรรมชั้นสูง และเติบโตคู่ขนานกันไป สมาชิกของสำนักคติชนวิทยาแบบนี้จะสนใจเป็นพิเศษในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชน การนำข้อมูลมาจำแนก และเน้นความสำคัญของการเก็บนิทานให้ได้มากที่สุด สำนักนี้มีอิทธิพลแผ่กว้างไปในสหรัฐอเมริกา และในต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย และปัจจุบันนี้ สำนักนี้ก็ยังคงมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของวัฒนธรรม

อาร์เชอร์ เทย์เลอร์ (Archer Taylor) นักคติชนวิทยาเปรียบเทียบ

คติชนประกอบด้วยข้อมูลที่ถ่ายทอดตามแบบประเพณีดั้งเดิม จากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยไม่มีการอ้างหลักฐาน หรือเหตุผลที่เชื่อถือได้ว่าใครเป็นผู้แต่งหรือผู้ประดิษฐ์ขึ้นมา ถึงแม้ว่าสุภาษิต บัลลาด และคติชนแบบอื่น ๆ มักจะเป็นที่เชื่อถือของบุคคลอย่างค่อนข้างจำกัดก็ตาม แต่นี่ก็คือ ท่วงทำนองหรือลีลาเฉพาะในตัวคติชนแต่ละประเภท ซึ่งถ้าหากพิสูจน์ได้ เราจะพบว่า ข้อมูลได้เปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวในกระบวนการของการถ่ายทอด ซึ่ง “การสร้างสรรคใหม่ของชุมชน” นี้ มีลักษณะที่เป็นไปตามวิธีการคิดที่เชื่อมโยงกันมากกว่าจะเป็นการคิดที่มีเหตุผล ข้อมูลที่ถ่ายทอดตามแบบประเพณีกำหนด อาจจะเป็นวัตถุทางกายภาพ ความคิด หรือถ้อยคำก็ได้ ซึ่งคติชนของวัตถุทางกายภาพจะรวมไว้ซึ่งรูปร่างและการใช้เครื่องมือ เครื่องแต่งกาย ตลอดจนรูปแบบของบ้านและหมู่บ้านด้วย ส่วนคติชนของภาษาท่าทาง และการเล่น จะมีตำแหน่งอยู่ตรงระหว่างคติชนของวัตถุที่เป็นกายภาพ และคติชนที่เป็นความคิด ความคิดที่เป็นแบบฉบับที่ถ่ายทอดกันมาในฐานะที่มันเป็นคติชนนั้น มองเห็นได้ชัดในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การแต่งงาน และการตาย และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวัน เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลแผลและความเจ็บป่วย เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม การค้า และอาชีพ และการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อทางศาสนา ที่เห็นได้ชัดคือ วันคริสต์มาส วันอีสเตอร์ วันศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ หรือวันนักบุญ นอกจากนี้ คติชนที่ใช้ถ้อยคำยังรวมเอาถ้อยคำที่นำมาใช้เพื่อจุดประสงค์ของตัวมันเอง และถ้อยคำที่เกิดขึ้นในลักษณะของบทสนทนาที่เชื่อมโยงกัน คำที่เป็นแบบฉบับที่นักคติชนวิทยานำมาศึกษา โดยไม่ได้พิจารณาเป็นพิเศษว่า ในบทสนทนาที่เชื่อมโยงกันนี้ เราจะใช้คำเหล่านี้อย่างไรบ้าง ก็คือชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล (ทั้งชื่อตัวและชื่อที่ตั้งในพิธีชำระล้างของคริสตศาสนา) และชื่อเล่น คติชนที่อยู่ในรูปแบบของบทสนทนาที่เชื่อมโยงกันนี้ยังรวมถึงนิทานประเภทต่าง ๆ (เทพนิยาย มุขตลก ตำนาน นิทานเข้าแบบ นิทานอุทาหรณ์ นิทานคติ นิทานอธิบายเหตุ) เพลงบัลลาด เพลงพื้นบ้านที่บรรยายความรู้สึก เพลงเด็ก คาถาอาคม สุภาษิต คำพังเพย และปริศนาคำทาย การศึกษาคติชนประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมปรมา การแยกประเภทข้อมูล และตีความข้อมูลเหล่านี้ สำหรับการแยกประเภทของข้อมูลนั้นเกี่ยวข้องกับการตีความไปยังระดับหนึ่ง ซึ่งการตีความนั้นก็คือการค้นหาแก่นใจ ความหมาย การนำมาใช้ และประวัติศาสตร์ของข้อมูลเหล่านี้ เพื่อกำหนด และอธิบายถึงการแพร่กระจาย ตลอดจนพรรณนาถึงลักษณะเฉพาะของมัน

**สติธ ธอมป์สัน (Stith Thompson) นักวิชาการด้านนิทานพื้นบ้าน นักการศึกษา
และนักเขียน**

ถึงแม้ว่าคำว่าคติชนจะมีอายุเก่าแก่มากเป็นศตวรรษก็ตาม แต่ก็ไม่มีความหมายใดที่เป็นที่ยอมรับอย่างแน่นอน ในการพูดถึงคติชนทั้งหมดนี้มีการเสนอความคิดร่วมอย่างหนึ่ง นั่นก็คือ ประเพณีปรัมปรา ซึ่งหมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่ถ่ายทอดจากคน ๆ หนึ่งไปยังคนอีกคนหนึ่ง และเก็บรักษาไว้ด้วยความทรงจำ หรือการปฏิบัติมากกว่าที่จะเก็บไว้โดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คติชนจะเกี่ยวข้องกับการร่ายรำ เพลง นิทาน ตำนาน และประเพณีปรัมปรา ความเชื่อและความเชื่อโชคลาง และการพูดเชิงสุภาพหรือคำพังเพยของผู้คนทุกหนทุกแห่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงการศึกษาประเพณี การเกษตรกรรมที่ทำตามแบบประเพณีโบราณ การปฏิบัติในบ้านที่อยู่อาศัย แบบต่าง ๆ ของสิ่งก่อสร้างและเครื่องใช้ไม้สอย การจัดองค์การทางสังคมในแง่ที่เป็นประเพณีปรัมปรา แต่สำหรับแง่มุมต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีปรัมปรานี้ ดูเหมือนว่าจะเป็นข้อตกลงทั่ว ๆ ไป ที่จะให้พิจารณาคติชนที่เราพบในสังคมโบราณ หรือสังคมก่อนที่จะมีตัวหนังสือ ในแง่ที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์วรรณนามากกว่าเป็นคติชน ซึ่งสะดวกกว่ามากและไม่ได้ยอมรับกันเป็นสากล แต่อย่างน้อยที่สุด ในท่ามกลางผู้คนที่รู้หนังสือนั้น หัวเรื่องที่กล่าวมาแล้วทุกเรื่องได้รับการพิจารณาว่าเป็นคติชน เพราะว่าทั้งหมดนี้เป็นประเพณีปรัมปราอย่างแท้จริง

แอร์มินิอะ เว. ฟือเกอ์ลิน (Erminie W. Voegelin) นักคติชนวิทยาและนักมานุษยวิทยา

คำว่าคติชน ในความหมายของบรรดานักมานุษยวิทยาที่ได้รับการฝึกอบรมมาตามแบบอเมริกัน ซึ่งเกี่ยวข้องับวัฒนธรรมของสังคมก่อนที่จะมีตัวหนังสือนั้น ใช้กันมาตามประเพณีในลักษณะของการอ้างถึงรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรองประเภทต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดด้วยปากเปล่า และยังคงมีอยู่ในสังคมโบราณทั่วไป รูปแบบต่าง ๆ นี้ คือ นิทานปรัมปรา นิทาน เรื่องจำขันและเกร็ด ละคร และบทสนทนาในละคร บทสวดมนต์และคำกล่าวในพิธีทางศาสนา คำกล่าวทั่วไป การเล่นคำ ปริศนา สุภาพิต คำพังเพย เพลงและบทขับร้อง

การจำกัดคำเพื่อให้ระบุว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมก่อนที่จะมีตัวหนังสือเท่านั้น เป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับการที่นักศึกษายุโรป - อเมริกัน และชาวยุโรป ใช้คำนี้สืบต่อกันมาอย่างสิ้นเชิง และตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมของคนพื้นบ้านและชาวชนบทด้วย ในวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น

ส่วนใหญ่ส่วนหนึ่ง ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นของวัฒนธรรมทั้งหมด เป็นส่วนที่มีการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า นักมนุษยศาสตร์โดยทั่วไปจะมองข้อมูลที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะว่าเป็นคติชน และในความหมายที่กว้างขึ้นนี้ คติชนจะรวมไว้ทั้งข้อมูลปรัมปราที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง และศิลปะ และหัตถกรรมทั้งหมด ที่มีการเรียนรู้ตามแบบประเพณี และความเชื่อทางสังคมและศาสนาทั้งหมด รวมทั้งประเพณีด้วย ซึ่งนักมานุษยวิทยาจะจัดข้อมูลเหล่านี้เป็นหมวดหมู่ โดยใช้ชื่อว่าชาติพันธุ์วรรณนา

นักการศึกษาที่ใช้คำว่าคติชนนั้นเป็นพวกที่อยู่ระหว่างนักมานุษยวิทยา และนักมนุษยศาสตร์ ข้อเท็จจริง หรือทฤษฎีที่ว่านี่คือ คติชน ซึ่งถ่ายทอดด้วยปากเปล่า หรือมาจากแหล่งทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับข้อมูลปรัมปราที่เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง และแทนที่จะใช้คำล้าสมัย เช่น ความเชื่อโชคลาง พวกนักการศึกษาก็มีแนวโน้มที่จะใช้คำว่า ความเชื่อของคนพื้นบ้าน แทน

ปัจจุบันนี้น่าสังเกตว่านักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมจะระบุถึงข้อมูลที่เป็นวรรณกรรมที่ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือวรรณกรรมโบราณ หรือรูปแบบทางวรรณกรรม ซึ่งได้รับการขนานนามว่า คติชน ตั้งแต่ทศวรรษที่ผ่านมาแล้ว นักมนุษยศาสตร์ ให้ความสนใจศึกษาประเพณีปรัมปราในวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้นทุกที การใช้คำใหม่ ๆ กับข้อมูลที่จำกัดสำหรับนักมานุษยวิทยา จึงน่าจะได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และนักมานุษยวิทยาก็ใช้คำว่า ชาติพันธุ์วรรณนาต่อไปในความหมายเดียวกับคำว่าคติชนที่นักมนุษยศาสตร์ใช้อยู่

ริชาร์ด เอ. วอเตอร์แมน (Richard A. Waterman) นักมานุษยวิทยา

คติชนคือรูปแบบของศิลปะ ประกอบด้วยแบบต่างๆ ของเรื่องราว ภาษิต คำพังเพย คำคม เวทมนตร์คาถา เพลง การใช้เวทมนตร์ และคำกล่าวในพิธีทางศาสนา ซึ่งใช้ภาษาพูดเป็นสื่อกลาง

ความหมายตามแนวความคิดด้านชาติพันธุ์วิทยา

อาเคเล สุลท์ครันซ์ ได้กล่าวถึงความหมายของ folklore ไว้ในหนังสือ General Ethnological Concepts ซึ่งเป็นพจนานุกรมที่อธิบายคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับคติชนวิทยา และชาติพันธุ์วิทยาด้วย ดังนี้⁷

Folklore

(from Old English folc and lore, = wisdom of the folk).

Fr. Folklore; Sp. Folklore; G. Folklore (Volkskunde);

Sw. folklore (folkminnesforskning).⁸

Folklore - ประเพณีปรัมปราที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด และชีวิตจิตใจของคนพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีปรัมปราที่เป็นมุขปาฐะ รวมทั้งศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประเพณีปรัมปรานี้ด้วย สุลักษณ์ศรี ก่อถึงข้อมูลของ folklore หรือคติชน ดังนี้

ความหมายที่ว่า “ประเพณีปรัมปราเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด และชีวิตจิตใจของคนพื้นบ้าน” นี้ เป็นความหมายที่สอดคล้องกับความเห็นของผู้แทนในการประชุมที่ฮอลแลนด์ ใน ค.ศ. 1955 ซึ่งให้นำหนักกับทิศทางไปของศาสตร์ของคติชน หรือมีฉะนั้นก็เป็นแนวโน้มในปัจจุบัน เป็นความจริงที่ว่าความเห็นในหลักเกณฑ์นี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่วิลเลียม จอห์น ธอมส์ กำหนดคำขึ้นมาใน ค.ศ. 1846 เขาอธิบายว่าคติชน คือ “ความเชื่อที่เป็นประเพณีเก่าแก่ คำนาน และขนบธรรมเนียมที่แพร่หลายอยู่ในกลุ่มคนธรรมดาสามัญ” และในฐานะที่เป็น “ขนบธรรมเนียมประเพณี กิริยาท่าทาง การประกอบพิธี การฉลอง ความเชื่อโชคลาง เพลง สุภาษิต ฯลฯ ของผู้คนในสมัยโบราณ” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่าธอมส์พิจารณาว่าคติชนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม ส่วนในเรื่องความสอดคล้องกับชีวิตจิตใจแบบโรแมนติกในสมัยของ ธอมส์นั้น เขาได้รับความดึงดูดใจเป็นพิเศษจากความเชื่อโชคลางต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมที่แปลก น่าสนใจหรือน่าประทับใจ (ซึ่งในตอนนั้นเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นคติเก่าแก่ที่ธรรมดาสามัญ เรียกว่า “คติโบราณของปวงชน” (popular antiquities) นั่นเอง) แนวความคิดของคติชนเช่นนี้จะรองรับการโต้แย้งเกี่ยวกับแนวความคิดทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งเป็นคำจำกัดความที่แตกต่างกันมากมายมาจนถึงปัจจุบันนี้ และรองรับความสัมพันธ์ที่คลุมเครือระหว่าง *ชาติพันธุ์วิทยา* กับคติชนด้วย⁹

คำจำกัดความที่มากมายและหลากหลายของคติชน สามารถจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

(1) คติชนคือสิ่งที่หลงเหลืออยู่ในวัฒนธรรมเก่าแก่ ก่อนจะมีวัฒนธรรมเมือง หรือในสิ่งแวดล้อมของสังคมเมืองปัจจุบันนี้เรียกว่า *สิ่งตกทอด* คำอธิบายนี้ใกล้เคียงกับความหมายของธอมส์มาก และคำว่าสิ่งตกทอดนี้ยังมีการอธิบายต่อไปอีก โดยแอนดรู แลงได้กำหนดลักษณะของศาสตร์แห่งคติชนว่าเป็น “การศึกษาสิ่งตกทอด” ซึ่งความคิดแนวนี้ยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน และถ้าจะเทียบกับพจนานุกรมศัพท์คติชนฉบับมาตรฐานแล้ว ก็จะคล้ายกับคำอธิบายของมิชท์ว่าคติชนคือ “เนื้อหาทั้งหมดของความเชื่อของปวงชนในสมัยโบราณ รวมทั้งขนบธรรมเนียมและประเพณีปรัมปรา

ซึ่งคงอยู่ท่ามกลางพวกที่คอยการศึกษาในสังคมที่มีอารยธรรมมาจนถึงปัจจุบันนี้” และคำอธิบายของพอดเตอร์ที่ว่า “คติชนคือ ชากของความมีชีวิตชีวาที่ไม่ยอมลึกลง”

(2) คติชนคือ ส่วนที่เป็นประเพณีปรัมปราของวัฒนธรรมพื้นบ้าน (ให้เปรียบเทียบกับประเพณีปรัมปรา) คำจำกัดความนี้เปรียบเทียบกับคำอธิบายของบาลีส ฮาร์มอน เทย์เลอร์ ฆอมปีตัน และเฟอเกอะลินในพจนานุกรม บาลีสหว่า “คติชนประกอบด้วยการสร้างสรรคตามแบบประเพณีปรัมปราของผู้คนทั้งในสมัยอนารยธรรมและสมัยที่มีอารยธรรมแล้ว” และเทย์เลอร์กล่าวว่า “คติชนประกอบด้วยข้อมูลที่ถ่ายทอดตามแบบประเพณีดั้งเดิม จากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยไม่มีการอ้างหลักฐาน หรือเหตุผลที่เชื่อถือได้ว่าใครเป็นผู้แต่งหรือผู้ประดิษฐ์ขึ้นมา” ซึ่งคำจำกัดความกลุ่มนี้้นำเราไปสู่คำอธิบายแบบต่อไป ดังนี้

(3) คติชนเป็นคำที่ทำให้เกิดความเข้าใจสำหรับกลุ่มของปรากฏการณ์ที่เป็นประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงที่ว่า ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงออกซึ่งบทบาทของประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมมากกว่าปรากฏการณ์ทางสังคมหรือวัฒนธรรมอย่างอื่น คำจำกัดความนี้เป็นความหมายธรรมดาสามัญมาก และเปรียบเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นความสนใจของฆอมส์ อย่างไรก็ตาม เมื่อขยายความออกไปถึงระดับหนึ่งแล้ว ปรากฏว่าข้อเท็จจริงก็คือ คำจำกัดความของฆอมส์นั้น ได้กำหนดไว้ว่าส่วนไหนของวัฒนธรรมที่มีคุณสมบัติเป็นคติชน ซึ่งคำจำกัดความแบบนี้ก็จะมิอยู่ในพจนานุกรมด้วย คือเป็นของแกสเตอร์ เจมสัน แมคเอ็คเวิร์ด ลิซ และฆอมปีตัน ฆอมปีตันกล่าวว่า คติชน “เกี่ยวข้องกับกรร่ำรำ เพลง นิทาน ตำนาน และประเพณีปรัมปรา ความเชื่อและความเชื่อโชคลาง และการพูดเชิงสุภาษิตหรือคำพังเพยของผู้คนทุกหนทุกแห่ง” รวมทั้งขนบธรรมเนียม การปฏิบัติ สิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ไม้สอย ฯลฯ ถ้าหากพวกสิ่งก่อสร้างและเครื่องใช้ไม้สอยเหล่านี้ เป็นข้อมูลของวัฒนธรรมในสังคมที่มีตัวหนังสือ ก็อาจมีคำจำกัดความเป็นแบบของเครปปี้ (Krappé – ไม่ใช่ผู้เขียนคำจำกัดความในพจนานุกรม) คือ “คติชนจำกัดตัวมันเองไว้กับการศึกษาประเพณีปรัมปราที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้ของกลุ่มชน ดังที่มันปรากฏอยู่ในเรื่องแต่งที่อ่านกันอย่างแพร่หลาย ในขนบธรรมเนียมและความเชื่อ ในเวทมนตร์คาถาและพิธีกรรม”

นอกจากนี้ก็มีคำจำกัดความของบ็อดเคอร์ (Bodker – ไม่ใช่ผู้เขียนคำจำกัดความในพจนานุกรม) ที่อธิบายว่า คติชนคือ “ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับส่วนหนึ่งของอารยธรรม ซึ่งประกอบด้วยนิทาน ปรัมปรา ตำนาน นิทาน ปริศนา เพลง สุภาษิต การเล่นและการทะเล้น การร้องรำทำเพลง และความเชื่อของปวงชน โดยมีการอธิบายเพิ่มเติมว่าประเพณีปรัมปราเหล่านี้ส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ” และเว็บสเตอร์ (Webster ไม่ใช่ผู้เขียนคำจำกัดความในพจนานุกรมศัพท์คติชน)

อธิบายว่า คติชนคือ “ศาสตร์ (การศึกษาขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และวรรณกรรมที่เป็นแบบประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มชน”

(4) คติชนคือ ความเชื่อทางศาสนาที่เสื่อมทรามลง จี. กูราธ ผู้ซึ่งเห็นด้วยกับความหมายแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังชี้ให้เห็นคำจำกัดความที่แคบที่สุดของคติชนคือ “การจำกัดคติชนไว้ในสิ่งที่หลงเหลืออยู่ แต่ก็คลุมเครือไม่ชัดเจนนัก จากพิธีกรรมทางศาสนาในสมัยโบราณ ซึ่งสิ่งนี้ก็ยังคงปรากฏอยู่ในการใช้ชีวิตของพวกค้อยการศึกษา และพวกที่อยู่ตามชนบท” สุลท์ครันซ์ วิจารณ์ว่าคำอธิบายนี้ คือการตีความคำจำกัดความของรอมส์อย่างคลุมเครือ เช่นเดียวกับแนวโน้มของความหมายในสมัยหลัง ๆ อย่างไรก็ตาม แม้แต่แครปก็ยังคงมีความเห็นว่าศาสนาพื้นบ้านเป็นสาขาสำคัญของคติชน

(5) คติชนหมายถึงนิทานพื้นบ้าน เค. ลูโอมาลา ได้บอกกับพวกเราโดยตรงว่าคำว่าคติชนบางครั้งอ้างถึง “การให้คำอธิบายอย่างหลวม ๆ ถึงประเภทของเรื่องราวที่แยกออกมาจากการศึกษานิทานปรัมปราอย่างคร่าว ๆ และคลุมเครือ โดยทำให้เนื้อหาง่ายขึ้น และลดความสำคัญของผู้เล่าสมัยโบราณลงไป” คำจำกัดความนี้ใกล้เคียงกับคำจำกัดความต่อไป คือ

(6) คติชน คือวรรณกรรมของปวงชนที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นส่วนใหญ่ (ให้เปรียบเทียบกับเรื่องแต่งที่เป็นพื้นบ้าน) การกำหนดขอบเขตของหัวข้อเรื่องนี้แรกที่สุคนธ์ชาติพันธุ์วิทยาชาวอเมริกันเป็นผู้ทำ นักชาติพันธุ์วิทยาเหล่านี้ได้แบ่งประเภทของข้อมูลวัฒนธรรมไปตามความสัมพันธ์ภายในแนวความคิดที่เป็นที่เข้าใจของ วัฒนธรรม ซึ่งพจนานุกรมได้รวบรวมคำจำกัดความแบบนี้ไว้หลายคำ (คือคำจำกัดความของแบสคอม ฟอสเตอร์ เฮอร์สโควิดส์ ลูโอมาลา สมิธ เฟอเกอะลีน และวอเตอร์แมน) เฮอร์สโควิดส์ ได้จำกัดคำว่าคติชนให้มีความหมายไปในทำนอง “วรรณกรรม (พื้นบ้าน) ดั้งเดิม” มักจะใช้ในแง่ที่เป็นชาติพันธุ์วิทยามากกว่าคติชนวิทยา ส่วนสมิธนั้นชอบใช้คำว่า “ข้อมูลที่ใช้ถ้อยคำ” แบสคอมใช้ “ศิลปะเกี่ยวกับถ้อยคำ” ซึ่งแบสคอมกล่าวว่าเขาเสนอคำ ๆ นี้ เพื่อแบ่งแยกนิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา ตำนาน สุภาษิต และ “รูปแบบทางวรรณกรรม” อื่น ๆ ออกจากข้อมูลที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นคติชน นอกจากนักมานุษยวิทยาเท่านั้นที่จัดข้อมูลเหล่านี้ไว้ในประเภทอื่น

สุลท์ครันซ์อธิบายต่อไปว่า แม้แต่นักคติชนวิทยาด้วยกันเองก็ยังมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนคำอธิบายแบบนี้ เช่นอัติลีย์ ผู้ทำงานด้านคติชนวิทยาอยู่ในสหรัฐอเมริกา ก็ยังให้คำจำกัดความคติชน

ว่าเป็น “วรรณกรรมที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ” * ขอมป์สันมีความรู้สึกว่านักคติชนวิทยาส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกา นั้น “มักจะคิดว่าคติชนคือบางสิ่งบางอย่างที่จะต้องเกี่ยวข้องกับคำพูด” แต่เป็นเรื่องแน่นอนว่าจะต้องมีผู้ที่ต่อต้านความหมายนี้ ในยุโรปมีโครนและฟอน ซีโดว์ (Krohn และ von Sydow – ไม่ใช้ผู้เขียนคำจำกัดความในพจนานุกรม) ได้พัฒนาความคิดว่าคติชนคือวรรณกรรมพื้นบ้านขึ้นมาเหนือนักวิชาการชาวอเมริกันคนอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม พวกที่เห็นคล้อยตามโครนกับฟอน ซีโดว์ ก็ได้ขยายความคิดนี้ให้กว้างออกไปอีก

(7) คติชน โดยทั่ว ๆ ไป คือวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ (*ประเพณีปรัมปรามุขปาฐะ*) ซึ่งผู้ที่ยึดมั่นอยู่กับคำจำกัดความนี้ ก็มีบอตคิน เอสปีโนซา และเฮอร์ซ็อก

(8) คติชนคือ *วัฒนธรรมพื้นบ้าน* (ให้เปรียบเทียบกับ *ประเพณีปรัมปราพื้นบ้าน* ด้วย) นั่นก็คือ การศึกษาคติชนจะรวมไปถึงการปรากฏของวัฒนธรรมของ *คนพื้นบ้าน* ในวัฒนธรรมที่ “มีอารยธรรม” หรือวัฒนธรรมของคนเมืองนั่นเอง ¹⁰

จากความคิดเห็นของสุลท์ครันซ์นี้ เราจะเห็นได้ว่าสุลท์ครันซ์ได้จัดคำจำกัดความทั้ง 21 คำในพจนานุกรมของลีสให้เข้าอยู่ในกลุ่มเดียวกันเท่าที่จะเป็นไปได้ และเน้นหนักไปในแนวความคิดทางชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคติชนวิทยาอย่างมาก คำอธิบายของสุลท์ครันซ์เป็นแนวความคิดที่น่าสนใจยิ่ง เพราะทำให้ผู้ที่ศึกษามองเห็นภาพของคติชนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น และความหมายที่ควรจะตรงกับภาพรวมของคติชนมากที่สุด ก็คือ ภูมิปัญญาของคนพื้นบ้าน (*wisdom of the folk*) นั่นเอง ¹¹

ความหมายตามแนวความคิดด้านคติชนวิทยา

พจนานุกรมศัพท์คติชนของมาเรีย ลีส ถือว่าเป็นมาตรฐานอยู่ในวงการคติชนวิทยามาตั้งแต่ ค.ศ. 1949 มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคติชนวิทยา และนักวิชาการที่สนใจ ต่างก็พยายามอธิบายความหมายและส่วนประกอบของเนื้อหาของคติชนตามความรู้ความสามารถและความเข้าใจของพวกเขาเอง แต่ความหมายอันหลากหลายนี้ ก็อาจจะทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจสับสนได้ นอกจากนี้การนำหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาจัดให้เป็นแบบแผนหรือเป็นระบบนั้น ถึงแม้ว่าจะได้กระทำกันอย่างมีหลักเกณฑ์ก็ตาม ก็ยังมีข้อขัดแย้ง

* คำจำกัดความนี้อธิบายไว้ในบทความเรื่อง A Definition of Folklore ในหนังสือ American Folklore

กันอยู่ในการตีความว่า ข้อมูลแบบใดเป็นข้อมูลคติชน แบบใดไม่ใช่คติชน ซึ่งการกำหนดกฎเกณฑ์ให้ตายตัวลงไปนั้นจะทำให้ยาก และเป็นไปได้ยากด้วย

อลัน ดันคิส เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งที่ตระหนักในปัญหาข้อนี้เป็นอย่างดี เขาตั้งข้อสังเกตไว้ว่า นับตั้งแต่วิลเลียม จอห์น ธอมส์ คิดคำว่า folk – lore ขึ้นมาใน ค.ศ. 1846 แล้วมีนักวิชาการสนใจที่จะศึกษาและอธิบายความหมายของคำ ๆ นี้ อย่างมากมาย แต่บรรดานักวิชาการที่อธิบายความหมายของคำมักจะนึกถึงความหมายของ lore มากกว่าความหมายของ folk ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว lore นั้นคือเรื่องราวของ folklore มากกว่าจะเป็นเรื่องราวของคน (คือคนที่ทำให้เกิด lore นั้นเอง)

ดันคิสพยายามหาเกณฑ์ร่วมที่ปรากฏอยู่ในคำจำกัดความทั้ง 2 คำในพจนานุกรมของดิช และสรุปว่า เกณฑ์ดังกล่าวนี้น่าจะเป็น “ความเป็นประเพณีปรัมปราที่มีการสืบทอดแบบมุขปาฐะ” หรือ oral tradition นั้นเอง แต่ถ้าหากเป็นเช่นนี้แล้ว ก็จะเกิดปัญหาขึ้นมาอีกว่า ถ้าหากศึกษากลุ่มชนที่ด้อยการศึกษา หรือไม่รู้หนังสือเลย การถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเข้าไปแบบมุขปาฐะ รวมทั้งสิ่งที่ไม่ใช่ folklore ด้วย¹² และเมื่อมีการนำเสนอคำว่า folk และ folklore ในลักษณะที่เป็นวิชาการ ก็จะยิ่งทำให้เกิดความสับสนขัดแย้งกันทางความคิดมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ดันคิสจึงมีความรู้สึกว่าเขาควรจะพยายามอธิบายให้ชัดเจนว่า folklore คืออะไร

ดันคิส เสนอความคิดว่า คำว่า folklore นั้น ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือคำว่า folk ซึ่งหมายถึงคนพื้นบ้าน และคำว่า lore ซึ่งหมายถึงเรื่องราว ดังนั้นเราจึงอาจศึกษาคำทั้งสองคำนี้ตามแนวความคิดของดันคิส โดยแยกคำให้เป็นอิสระจากกัน ดังนี้

คนพื้นบ้าน (folk)

นักวิชาการในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 นำคำว่า folk ไปใช้ในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสับสนในวงการคติชนวิทยาเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจว่า folk หรือคนพื้นบ้านนั้น หมายถึงพวกชาวนาชาวไร่หรือชาวชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป ซึ่งเข้าใจกันว่าคนพื้นบ้านนั้นคือ peasant หรือพวกที่อยู่ในสังคมชนบทเท่านั้น ซึ่งดันคิสให้เหตุผลว่าเป็นเพราะว่าคำว่าคนพื้นบ้านนั้นมักจะมี ความหมายไปในเชิง “ผู้ที่ต้องพึ่งพิงคนอื่น” มากกว่าจะเป็น “ผู้ที่อยู่อย่างอิสระ” บางทีก็เป็น ที่เข้าใจกันว่าคำนี้หมายถึงชนชั้นที่ต่ำกว่าคนอื่นหรือพวกที่ด้อยการศึกษา ดันคิสเห็นว่ากลุ่มคนพื้นบ้านนี้น่าจะเป็นพวกที่อยู่ตรงกึ่งกลางระหว่างกลุ่มคนที่มีอารยธรรมและมีการศึกษา กับพวกที่ไม่มีอารยธรรมและป่าเถื่อน และสิ่งที่แยกพวกเขาออกมาจากกลุ่มคนที่มีการศึกษาก็คือลักษณะ

การวัฒนธรรม (culture trait) * ประการหนึ่ง คือความสามารถในการอ่านและเขียน ดังนั้นกลุ่มคนพื้นบ้านควรจะหมายถึง “กลุ่มคนที่ด้อยการศึกษาในสังคมของคนที่มีการศึกษา” ทั้งยังกล่าวถึงการแจกแจงลักษณะเด่นของกลุ่มคนพื้นบ้านโดยนักวิชาการในสมัยศตวรรษที่ 19 ไว้ด้วยดังนี้

พวกดั้งเดิมหรือบรรพชน (Savage or Primitive)	คนพื้นบ้านหรือชาวชนบท (Folk or Peasant)	คนที่มีอารยธรรมหรือมีการศึกษา (Civilized or Elite)
ก่อนจะรู้หนังสือ หรือไม่รู้หนังสือ (Pre-or non-literate)	ไม่รู้หนังสือ (Illiterate)	รู้หนังสือ (Literate)
	ชนบท (Rural)	ในเมือง (Urban)
	ชนชั้นต่ำกว่า (Lower Stratum)	ชนชั้นสูงกว่า (Upper Stratum)

ต้นคีสวิจารณ์ว่า ถ้าถือตามลักษณะของคนพื้นบ้านจากแผนภูมินี้ คนพื้นบ้านก็คือกลุ่มคนที่ไม่รู้หนังสือ อาศัยอยู่ในชนบท และส่วนใหญ่เป็นชาวนาหรือชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งถ้าหากนักคติชนวิทยาสมัยใหม่ยอมรับในลักษณะข้อนี้แล้ว ต่อไปภายหน้าการศึกษาคติชนวิทยาจะเป็นการถอยหลังเข้าคลอง เพราะเราจำกัดความหมายของคนพื้นบ้านไว้แคบเกินไป และยังมีเหตุผลด้านอื่น ๆ ที่สามารถทำให้คนเหล่านี้มีลักษณะหรือวิถีชีวิตเปลี่ยนไป เป็นต้นว่า พวกเขามีการโยกย้ายอพยพจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งหรืออีกวัฒนธรรมหนึ่ง คือคนที่เคยอยู่ในชนบทอาจจะย้ายเข้าไปอยู่ในเมือง และสูญเสียลักษณะของชาวชนบทที่เขาเคยมีมาแต่เดิมไป เช่น ลักษณะของการแต่งกาย ภาษา อาหารการกิน ฯลฯ นอกจากนี้พวกเขายังจะได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ อีกด้วย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้แล้วก็เท่ากับว่า เมื่ออิทธิพลของสิ่งใหม่ ๆ เข้าไปครอบงำคนพื้นบ้านแล้ว ก็จะไม่มีคนพื้นบ้านอีกต่อไป แต่ตามความเป็นจริงแล้วกลุ่มคนพื้นบ้านไม่ได้สูญหายไปไหน พวกเขาายังอยู่ และวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ยังคงอยู่ ทั้งยังพร้อมที่จะมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

---

* พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า culture trait หรือ **ลักษณะการวัฒนธรรม** คือหน่วยย่อยที่สุดเมื่อแบ่งวัฒนธรรมออกมาวิเคราะห์กัน หน่วยย่อยนี้มีการหน้าที่ของตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมด และมีตัวตนอยู่ไม่ทางนามธรรมก็ทางรูปธรรม (หน้า 104 – 105)

ดังนั้นฉันจึงให้คำจำกัดความของคนพื้นบ้านว่า “คำว่า ‘คนพื้นบ้าน’ หมายถึง กลุ่มชน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดก็ได้ ที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างน้อยหนึ่งประการ เอกลักษณ์นี้อาจจะเป็น อาชีพเดียวกัน การพูดภาษาเดียวกัน หรือนับถือศาสนาเดียวกัน แต่ข้อที่สำคัญที่สุดคือกลุ่มชนนั้น จะต้องมิประเพณีปรัมปราที่เป็นของตนเอง ตามทฤษฎีแล้ว กลุ่มชนจะต้องประกอบด้วยบุคคล จำนวนอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว กลุ่มชนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยปัจเจกบุคคล หลายคน คนในกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักกันหมด แต่เขาควรจะรู้ว่าแก่นหรือแกนกลางของประเพณี ปรัมปราที่ถือร่วมกันในกลุ่มคืออะไร เพราะประเพณีปรัมปรานี้จะช่วยให้กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ ของตัวมันเอง”¹³ ตัวอย่างเช่น ถ้าคนกลุ่มนั้นเป็นชาวนา เอกลักษณ์และประเพณีปรัมปรานั้นก็ เป็นของชาวนา คติชนก็เป็นคติชนของชาวนา ถ้าเป็นกลุ่มกรรมกรก่อสร้าง คติชนนั้นก็เป็นคติชน ของกรรมกรก่อสร้าง หรือหากไม่ใช่กลุ่มอาชีพ แต่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มพื้นบ้านกลุ่มเล็ก ๆ ได้เช่นกันถ้าหากครอบครัวนี้มีวิถีปฏิบัติของเขาเองที่ใช้กัน เฉพาะในกลุ่ม (เช่น การใช้สัญญาณบางอย่างที่รู้จักกันในครอบครัว) ด้วยเหตุนี้ คนพื้นบ้านจึงไม่ใช่ผู้ ที่จะต้องอิงหรือพึ่งพิงอยู่กับคนอื่นอีกต่อไป แต่จะเป็นผู้ที่อยู่อย่างอิสระ ตัวอย่างเช่น ผู้ที่ไปเข้าค่าย ก็คือผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มพื้นบ้าน ถ้าคนในค่ายนั้นมีประเพณีเป็นของกลุ่ม เช่น มีการร้องรำ ทำเพลง การเล่าเรื่องสู่กันฟัง การทำพิธีแรกรับ (initiation) เป็นต้น เพียงแต่เขาเข้าไปร่วมในกลุ่ม พื้นบ้านเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะพวกที่ไปเข้าค่ายจะมีกิจกรรมเพียงชั่วคราวเวลาสั้น ๆ ซึ่งฉันคิด เรียกว่า กลุ่มพื้นบ้านชั่วคราว (part-time folk) ดังนั้นประสบการณ์ของคนพวกนี้จะแตกต่างไปจาก คนที่เป็นสมาชิกของชุมชนในสังคม หรือเรียกว่ากลุ่มพื้นบ้านถาวร (full-time folk)¹⁴

คนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มพื้นบ้านถาวรนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ เดียวกัน กลุ่มนักเรียนในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย กลุ่มชาวนา ชาวสวน กรรมกรก่อสร้าง คนงาน ฯลฯ ทุกกลุ่มจะมีคติชนที่เป็นของตนเอง ฉันคิดว่าสรุปว่า ใครก็ตามที่เคยเล่า เคยได้ยิน ได้ฟัง หรือปฏิบัติเกี่ยวกับคติชนต่าง ๆ เช่น เล่าเรื่องำขันให้กันฟัง แต่งกายเป็นแบบแผนเดียวกัน มีประเพณีแบบเดียวกัน ล้วนแต่เป็นคนพื้นบ้านทั้งสิ้น คนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือ ด้อยการศึกษา เหมือนกับที่เคยเข้าใจกันมาแต่เดิม ดังนั้นถ้าหากจะตั้งคำถามว่าคนพื้นบ้านคือใคร กันแล้ว ก็สามารถที่จะตอบได้ทันทีว่า พวกเรานั้นเองคือคนพื้นบ้าน¹⁵

เนื่องจากการให้ความหมายของคำว่า folk แต่เดิมจะผูกพันกับความมีอารยธรรมหรือการรู้ หนังสือ จึงมีการสรุปว่าข้อมูลคติชนน่าจะคงอยู่ได้เฉพาะในที่ที่กลุ่มที่มีอารยธรรม หรือกลุ่มที่รู้ หนังสือคงอยู่ ซึ่งไม่ถูกต้องนักเพราะในแง่ของชาติพันธุ์แล้ว กลุ่มผู้คนที่ด้อยอารยธรรมยังมีอยู่เป็น

จำนวนมาก และผู้คนเหล่านี้ก็คือคนพื้นบ้านเช่นเดียวกัน มีข้อมูลคติชนเช่นเดียวกัน ดังนั้นคำว่า folk ตามความเห็นของคันติสจึงมีความหมายกว้าง และครอบคลุมมากกว่าความเห็นของนักคติชนวิทยาชาวยุโรป ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังี้ยังมีผู้ที่จำกัดว่าคนพื้นบ้านคือชาวชนบทอยู่

เรื่องราว (lore)

ในการอธิบายความหมายของคำว่า lore นี้ คันติสกล่าวว่า ถึงแม้เราจะทราบแล้วว่าคนทุกกลุ่มจะมีคติชนของตนเองก็ตาม แต่ก็ยังคงมีคำถามอยู่นั่นเองว่า คติชนคืออะไร คันติสมีความเห็นว่าเป็นสำหรับผู้ที่เริ่มต้นศึกษาคติชนวิทยานั้น ควรจะได้ทราบถึงคำจำกัดความที่ประกอบด้วยรายการที่ระบุถึงรูปแบบของคติชนประเภทต่าง ๆ ซึ่งอาจจะไม่ใช่วิธีการที่น่าพอใจนัก แต่ก็จะทำให้ผู้ที่ยังไม่รู้เรื่องราวของคติชนเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งต่อไปก็จะต้องมีการอธิบายรูปแบบแต่ละรูปแบบ เพื่อให้คำจำกัดความนี้สมบูรณ์ ถึงแม้ว่าบางรูปแบบจะเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องอธิบายกันมากมายทีเดียว เช่น myth และ folktale ก็ตาม แต่รายการของรูปแบบอื่น ๆ ก็จะช่วยได้¹⁶

คันติสระบุว่า folklore นั้นรวมไว้ซึ่ง “นิทานปรัมปรา (myths) ตำนาน (legends) นิทานพื้นบ้าน (folktales) เรื่องขำขันหรือมุขตลก (jokes) สุภาษิต (proverbs) ปริศนา (riddles) บทสวดมนต์ (chants) การใช้เวทมนตร์คาถา หรือการทำเสน่ห์ (charms) คำอวยพร (blessing) คำสาปแช่ง (curses) คำสาบาน (oaths) คำพุดสบประมาท (insults) คำพุดตอบโต้อย่างฉับพลัน (retorts) คำพุดเยาะเย้ยถากถาง (taunts) คำพุดเข้าหยอกหรือล้อเลียน (teases) การดื่มอวยพร (toasts) * คำที่ออกเสียงยากหรือคำพวน (tongue – twisters) ** และสูตรคำพุดตอนพบกันหรือจากกัน เช่น See you later, alligator เป็นต้น

* toast มีความหมายทางด้านคติชนวิทยาอีกความหมายหนึ่ง คือการเล่าเรื่องของคนผิวดำ

** tongue-twister ในภาษาอังกฤษ คือการใช้ถ้อยคำที่น่าพิศวง และออกเสียงยาก เช่น

Peter Piper picked a peck of pickled peppers.

Seven slick slimy snakes sliding slowly southward.

Two toads totally tired tried to trot to Tadbury.

She slit a sheet, a sheet she slit, and in her slitted sheet she' d sit.

ในภาษาไทยมีตัวอย่างเช่น /แบกปิ่นบิกปุ่นไปโบกคึก/ /เข้าพาดผัดพิก เย็นพาดพิกผัด/ /ขามเขี้ยวคว่ำเข้า ขามขาวคว่ำค้ำ/ ฯลฯ ส่วนคำพวนนี้น่าจะมีในภาษาไทยมากกว่าภาษาอื่น ๆ

นอกจากนี้แล้วยังมีเครื่องแต่งกายพื้นบ้าน (folk costume) การรำรำพื้นบ้าน (folk dance) ละครพื้นบ้าน (folk drama และละครใบ้ – mime) ศิลปะพื้นบ้าน (folk art) ความเชื่อพื้นบ้าน (folk belief หรือความเชื่อโชคลาง – superstition) ยารักษาโรคพื้นบ้าน (folk medicine) เครื่องดนตรีพื้นบ้าน (folk instrumental music – เช่น ซอ – fiddle tunes) เพลงพื้นบ้าน (folksongs เช่น เพลงกล่อมเด็ก – lullabies เพลงบัลลาด – ballads) คำพูดพื้นบ้าน (folk speech เช่น คำสแลง – slang) การอุปมาแบบพื้นบ้าน (folk similes เช่น ตาบอดเหมือนค้างคาว) การอุปลักษณ์แบบพื้นบ้าน (folk metaphors เช่น ทาเมืองให้เป็นสีแดง) และชื่อ (names เช่น ชื่อเล่น – nicknames และชื่อสถานที่ – place names) และยังมีกวีนิพนธ์พื้นบ้านเรียงลำดับตั้งแต่มหากาพย์มุขปาฐะ (oral epics) ไปจนถึงคำประพันธ์ที่เขียนไว้ในสมุดอนุสรณ์ (autograph – book verse) คำจารึกให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว (epitaphs) การเขียนบนผนังห้องน้ำสาธารณะ (latrinalia) กลอนตลกหรือเหลวไหล (limericks) บทร้องเล่นเวลาเตะลูกบอล (ball – bouncing rhymes) บทร้องเล่นเวลากระโดดเชือก (jump – rope rhymes) บทร้องเล่นเกี่ยวกับนิ้วมือและนิ้วเท้า (finger and toe rhymes) บทร้องเวลาจับเด็กขึ้น ๆ ลง ๆ บนตัก (dandling rhymes) บทร้องเล่นเวลานับ (counting – out rhymes – เพื่อตัดสินในการเล่นว่าใครเป็น “คนโกง” หรือคนเล่นต่อไป) และเพลงร้องเล่นสำหรับเด็ก (nursery rhymes)

รูปแบบของคติชนยังมีการเล่น (games) การแสดงท่าทาง (gestures) สัญลักษณ์ (symbols) การสวดมนต์ (prayers เช่นการสวดมนต์สั้น ๆ ก่อนรับประทานอาหาร – graces) การแก้งคน (practical jokes) การศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดและความหมายของคำพื้นบ้าน (folk etymologies) วิธีปรุงอาหาร (food recipes) การออกแบบผ้าห่มนวมและการเย็บปักถักร้อย (quilt and embroidery designs) แบบ หรือประเภทของบ้าน ทุ่งข้าว และรั้ว (house, barn, and fence types) การร้องขายของของคนเร่ขายของตามถนน (street vendor’s cries) และแม้แต่เสียงเรียกสัตว์ให้มาหา มาชุมนุมกัน หรือออกคำสั่งสัตว์ ที่ทำตามแบบประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีรูปแบบรอง ๆ ลงไปคือ เครื่องช่วยความจำ (mnemonic devices เช่น ชื่อ Roy G. Biv เป็นเครื่องช่วยให้จำสีของแถบแสงได้ตามลำดับ คือ R – red, o – orange, y – yellow, G – green, B – blue, i – indigo และ v – violet) นอกจากนี้ก็มีการปิดซองจดหมาย เช่น SWAK (หมายถึง Sealed With A Kiss)

รูปแบบรอง ๆ ที่ค้นคิดเสนอไว้ยังมีการใช้คำพูดแบบโบราณ เมื่อร่างกายของคนอื่นจับถ้ำหรือปล่อยอะไรออกมา เช่น การเรอ หรือการจาม เป็นต้น แล้วค้นคิดก็สรุปลงด้วยการระบุถึงรูปแบบหลักของคติชนที่เขายังไม่ได้เสนอไว้ตั้งแต่ต้น คือ “เทศกาลที่มีการเฉลิมฉลองนักขัตฤกษ์

(festivals) และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวันพิเศษหรือวันหยุด เช่น วันคริสต์มาส (Christmas) วันฮัลโลวีน (Halloween) และวันเกิด”¹⁷

คันดีสอธิบายว่ารายการดังกล่าวมานี้ คือการสุ่มตัวอย่างของรูปแบบต่าง ๆ ของ folklore แม้จะไม่ได้รวมรูปแบบทั้งหมดไว้ก็ตาม แต่เขาต้องการให้เห็นว่าข้อมูลเหล่านี้ และการศึกษาข้อมูลเหล่านี้ ล้วนแต่มีการอ้างถึงว่าเป็น folklore ทั้งหมด ซึ่งเขามีความเห็นว่ามันทำให้เกิดความสับสน ดังนั้นจึงควรใช้คำว่า folklore เรียกข้อมูล และใช้คำว่า folkloristics เรียกการศึกษาข้อมูลเหล่านี้

ตั้งแต่คันดีสอธิบายถึงรูปแบบต่าง ๆ ของคติชนไปแล้ว นักวิชาการทางด้านนี้ก็ดูเหมือนว่าจะยอมรับกันเป็นส่วนมากว่าคำอธิบายของคันดีสค่อนข้างจะถูกต้องและสมบูรณ์กว่าของคนอื่น ๆ ถึงแม้ว่าจะมีการให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างหลากหลายก็ตาม เช่น แจน แฮโรลด์ บรุนแวนด์ (Jan Harold Brunvand) กล่าวว่า “คติชนประกอบด้วยประเพณีปรัมปราที่ไม่ได้บันทึกไว้ของผู้คน การศึกษาคติชนเป็นการบันทึกและวิเคราะห์ประเพณีปรัมปราเหล่านั้น เพราะว่าประเพณีเหล่านั้นเปิดเผยชีวิตจิตใจที่เป็นธรรมดาสามัญภายใต้ระดับของวัฒนธรรมที่ “สูง” หรือเป็นแบบแผนที่อารยธรรมเป็นผู้บันทึกไว้ในฐานะที่เป็นมรดกแห่งการเรียนรู้ การหันเหไปยังคติชน การหยั่งถึงความหมายและบทบาทหน้าที่ของคติชน และค้นหาการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระที่ต่างกันของประเพณี จะช่วยให้เราเข้าใจความคิด ความสนใจ และจิตใจของมนุษย์ในมิติที่กว้างที่สุด”¹⁸ และบรุนแวนด์ได้สรุปความหมายของคติชนไว้กว้าง ๆ คือ “คติชนคือข้อมูลต่าง ๆ ในวัฒนธรรมที่หมุนเวียน แพร่กระจาย ถ่ายทอดตามแบบประเพณีกำหนดอยู่ท่ามกลางสมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ได้ ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสำนวนต่าง ๆ กัน ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ หรือในแบบฉบับที่เป็นไปตามประเพณี”¹⁹

เชิงอรรถบทที่ 2

1. Francis Lee Utley, "A Definition of Folklore," in **American Folklore**. ed. Tristram Coffin (Washington D. C. : Voice of America Forum Lectures, 1974) , p. 3.
2. Paulo de Carvalho – Neto, **The Concept of Folklore**, Tr. Jacques M . P. Wilson (Coral Gables, Florida: University of Miami Press, 1971) , p. 15.
3. Francis Lee Utley, "A Definition of Folklore," p. 4.
4. Ibid.
5. Alan Dundes, ed. **The Study of Folklore** (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, Inc., 1965) , p. v.
6. Maria Leach, ed. **Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend** (New York: Funk & Wagnalls, 1959) , pp. 398 – 403.
7. Ake Hultkranz, **General Ethnological Concepts, International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore**, vol. 1 (Copenhagen: Rosenkilde and Baggar, 1960) , p. 135.
8. Ibid.
9. Ibid.
10. Ibid., pp. 135 – 137.
11. Ibid., p. 135.
12. Alan Dundes, ed. **The Study of Folklore**, p. 2.
13. Alan Dundes, "Who Are the Folk ? " in **Interpreting Folklore** (Bloomington: Indiana University Press, 1980) , p. 4.
14. Ibid., p. 8.
15. Ibid., pp. 2 – 19.
16. Alan Dundes, ed. **The Study of Folklore**, p. 3.
17. Ibid.
18. Jan Harold Brunvand, **The Study of American Folklore: An Introduction** (New York: W. W. Norton & Co., Inc., 1968) , p. 1.
19. Ibid., p. 5.